

יד
מדר"י"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש
ואתחנן
מנחם אב התשפ"ד בשל"ה
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי וְגו', [הפטרת השבוע], עַל הַר גְּבוּהָ עָלֵי לֶךְ מִבְּשָׂרָת צִיּוֹן, הָרִימִי בַּפֶּחַ קוֹלְךָ מִבְּשָׂרָת יְרוּשָׁלַם וְגו', מהו ההבדל שבין 'ציון' לבין 'ירושלם'. וביאור הנוסח שאנחנו אומרים בסיום תפילת שמו"ע, וינחמנו בציון ויבנה ברחמיו את ירושלם וכו'. מהו הקשר של תוספת זאת, לנוסח עושה שלום במרומיו, הוא ברחמיו וחסדיו וכו'. ומדוע אומרים בסוף הנוסח פעמיים 'אמן', 'אמן ואמן'.

השלמה לשיעור הקודם, בביאור דברי החיד"א בנחל קדומים [פרשת ואתחנן] בשם חכמי קשטיליה בעניין אמירת פעמיים 'נא' בתפילה, כי דבר זה מועיל שהתפילה תתקבל. ומה שהביא כי המקור הוא מכך שפעמיים נא זהו גימטריא מיכאל, ותירוץ על מה שפקפק ונשאר ביצדיק ישוב'.

התחלת תשובות לחכם אחד שערער על כל העניין דלעיל, לגבי אמירת פעמיים 'נא'.

בקשת עזרה לתמיכה במשפחת ת"ח.

פירוט והרחבה בעניין שאלות ותשובות הרנב"ן, המובאות בספר החדש אור הנר חלק ג'.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 752

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"ג בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אבי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחה בריאות רפו"ש ופרנסה טובה לה"ה אבשלום בן ר' מחפוד גרשון-קורישי הי"ו, מעיר נתניה, ונר"ב חנה בת מסעוד אזולאי תחי, שהתנדבו למוסדות פעולת צדיק, לצורך הוצאת הספר אור הנר.

אבשלום זה, הינו בן דודתי, אחות-אמי תנצב"ה, הוא הכיר את אבא מארי זצ"ל, למד אצלו, והשתוקק שיוציאו את הכתבים שלו, וב"ה הוא פתח את ידו. השם ברוך הוא יזכה אותנו, וימלא כל משאלות ליבם לטובה ולברכה.

וכן השיעור מוקדש ע"י ידידנו הרב זכאי בן זכריה גיבלי הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו ברוחניות ובגשמיות, בעבור שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפיעה למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן השיעור מוקדש ע"י רבי משה בן יעקב הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו, ושיזכו לבנים ובני בנים עוסקים בתורה, והצלחה מרובה בפרנסה ובכל העניינים. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י האשה הכשרה מרת רחל יהודית בת רבי דוד מאיר גיגי הי"ו, מארצות הברית, לזיווג הגון לבתה אתיה אביגיל שתחי, ולהצלחה בכל העניינים. בעבור שהתנדבה שוב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

מאחר ש'התנדבו שוב', אזי ב"ה פתיחת היד תהיה כפול, השם ברוך הוא יזכה אותם ששכרם יהיה כפול ומוכפל מן השמים.

המקום ברוך הוא ירצה נדבת כולם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה וזקק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי וְגו' [הפטרת השבוע], עַל הַר גְּבֵהַ עָלַי לֵךְ מִבְּשָׁרְתָּ צִיּוֹן, הָרִימִי בַכַּחַּת קוֹלְךָ מִבְּשָׁרְתָּ יְרוּשָׁלַם וְגו', מֵהוּ הַהַבְדֵּל שֶׁבֵּין צִיּוֹן לְבֵין יְרוּשָׁלַם. וּבִיאֹר הַנּוֹסֵחַ שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹמְרִים בְּסִיוֹם תְּפִילַת שְׁמוֹ"ע, וַיִּנְחַמְנוּ בְּצִיּוֹן וַיִּבְנֶה בְּרַחֲמָיו אֶת יְרוּשָׁלַם וְכו'. מֵהוּ הַקֶּשֶׁר שֶׁל תּוֹסֶפֶת זֹאת, לְנוֹסֵחַ עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמֵרוֹמָיו, הוּא בְּרַחֲמָיו וְחֲסֵדָיו וְכו'. וּמִדּוֹעַ אוֹמְרִים בְּסוֹף הַנּוֹסֵחַ פְּעַמִּים אֲמֵן, אֲמֵן וְאֲמֵן.

קִרְאוּנוּ בַּהֲפֹטְרָה [הַשַּׁבָּת], נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי, יֹאמְרוּ אֱלֹהֵיכֶם [ישעיהו מ', א']. וּבַהֲמִשָּׁךְ נֹאמֵר, עַל הַר גְּבֵהַ עָלַי לֵךְ מִבְּשָׁרְתָּ צִיּוֹן, הָרִימִי בַכַּחַח קוֹלְךָ מִבְּשָׁרְתָּ יְרוּשָׁלַם וְגו'. יֵשׁ צִיּוֹן, וַיֵּשׁ יְרוּשָׁלַם. מֵהוּ הַהַבְדֵּל? זֹאת שֶׁאֵלֶּה אַחַת.

שֶׁאֵלֶּה שְׁנֵייהָ. בְּנוֹסֵחַ שֶׁאֲנַחְנוּ [הַתִּימָנִים] אוֹמְרִים בְּסוֹף תְּפִילַת שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה, עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמֵרוֹמָיו, הוּא בְּרַחֲמָיו וְחֲסֵדָיו יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיִּנְחַמְנוּ בְּצִיּוֹן, וַיִּבְנֶה בְּרַחֲמָיו אֶת יְרוּשָׁלַם בְּחַיֵּינוּ וּבִימֵינוּ בְּקִרְוֵב, אֲמֵן וְאֲמֵן.

זהו נוסח, אשר מקובל בכל ק"ק תימן יע"א, בסוף תפילת שמו"ע, ובסוף הקדיש. למרות שבנוסחאות הישנות - ברמב"ם ובתכאליל הקדמוניות - הנוסח הוא קצר מאד. אבל צריך לדייק ולומר כי בסוף שמונה עשרה, הם בכלל לא גורסים זאת. לא אומרים עושה שלום כלל. רק בסיום הקדיש. אבל המקובל הוא - כך 'העולם' נוהג בדורותינו - לומר את אותו הנוסח, גם בקדיש וגם בשמו"ע.

מהרי"ץ זיע"א כותב [בעץ חיים] את הנוסח הזה, רק בסוף שמונה עשרה. אבל בקדיש, מהרי"ץ כותב את הנוסח הישן, הקצר, עושה שלום במרומיו, הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל. אולם בסוף שמונה עשרה הוא כותב את הנוסח הישן המורחב כדלעיל, שהוא המקובל בקהילות תימן, גם בסוף שמו"ע וגם בסוף הקדיש. ברם, צריכים להבין את הנוסח הזה.

דבר ראשון, 'ברחמיו וחסדיו'. הוסיפו את המלה 'חסדיו', מה שלא כתוב כלל בנוסחאות הישנות. ומצד שני, לאחר מכן אומרים, 'ויבנה ברחמיו את ירושלים'. כאן כבר לא מזכירים את החסדים, מזכירים רק את הרחמים. לכאורה, מה נפשך? אם רוצים להגיד בקצרה, אזי היה צ"ל 'ויבנה את ירושלים'. אם אתה כבר סומך, על 'ברחמיו וחסדיו' שכתוב מקודם. אבל כך משמע, כי לגבי לעשות שלום עלינו, זה 'ברחמיו וחסדיו'. משא"כ לגבי לבנות את ירושלים, זה רק ברחמיו. פה כבר לא מזכירים, חסדים. וא"כ מאי שנא?

שנית, מהו הקשר שבין עושה שלום במרומיו וכו', לבין ציון וירושלים?

דבר שלישי, מה הפירוש, 'וינחמנו בציון? כיצד הקב"ה ינחם אותנו בציון? אם הכוונה שהוא יבנה את ציון, הרי זהו כמו שכתוב אח"כ, ויבנה ברחמיו את ירושלים. ומזה משמע שבציון, אין המדובר על הבניין. 'וינחמנו בציון'. את ירושלים, הוא 'יבנה'. ואת ציון, הוא 'ינחם'.

דבר רביעי, בסוף אנחנו אומרים, 'אמן ואמן'. כפול. לכאורה, וכי לא מספיק אמן אחד? למה צ"ל 'אמן ואמן'?

צריכים להבין, למה קבעו את הנוסח הזה. בעבר [עייני שיעורי מוצש"ק ואתחנן התשע"ד, פינחס התשע"ה, מסעי התשע"ח, פינחס התשע"ט, פינחס

שערי יצחק – השיעור השבועי

זאת איננה תפילה נפרדת. והסברנו גם בזמנו, מהו הקשר – מדוע מחברים זאת – לנוסח עושה שלום. כי בעון שנאת חנם, נחרב ביהמ"ק, עיין יומא דף ט' ע"ב. וכל זמן שלא מתקנים את החטא הזה, אזי הרי אם ביהמ"ק נחרב בגלל זה, קל וחומר שהוא לא יוכל להיבנות. אנחנו מבקשים סייעתא דשמיא, שהקב"ה יזכה אותנו, שיעשה שלום בינינו, עלינו ועל כל ישראל, שנוכל לתקן את החטא הזה. ואז ממילא, ישנה אפשרות, שינחמנו בציון ויבנה ברחמי את ירושלים. זהו מה שדיברנו בעבר.

וכעת אנחנו מוסיפים בס"ד, להסביר את המלים 'ינחמנו בציון'. עוד מעט נראה, מהו ההבדל שבין 'ציון', לבין 'ירושלים'. אבל אם לא מדברים כאן על הבניין, אזי הכוונה שינחם אותנו, ע"י שיחזיר את שכינתו לציון.

כביכול, ישנן כאן מלים חסרות, ויזכנו בהחזרת שכינתו לציון. לא על הבניין. אח"כ מזכירים את ירושלים, ונכללת בכך גם ציון. אבל הדבר הראשון העיקרי שאנחנו מבקשים, הוא שהשכינה תחזור לציון, לבית המקדש. כמו שהוא מפורש בסיום ברכת רצה, 'המחזיר שכינתו לציון'.

ינחמנו בציון, זאת תהיה הנחמה שלנו, שהקב"ה שוב הפעם חזר ומשרה את שכינתו בבית קדשנו ותפארתנו.

*

לגבי השאלה, מה זה ציון, ומה זה ירושלים? ישנן בכך דעות חלוקות.

הרד"ק על הפסוק שדיברנו עליו בעבר [שיעורי מוצש"ק מטות ומוצש"ק מסעי, שנתנו זו], לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחְשָׂה, וְלְמַעַן יְרוּשָׁלַם לֹא אֶשְׁקוּט וגו' [ישעיהו ס"ב, א'], כתב בזה"ל, ציון וירושלים זה עיר אחת, אלא שהמצודה נקראת ציון. הרי נאמר בפסוק בספר שמואל [ב' ה', ז'], וְיִלְפַד דָּוִד אֶת מְצַדַת צִיּוֹן, הִיא עִיר דָּוִד. למגדל דוד, ישנו שם מיוחד, קוראים לו 'ציון'.

מהרי"ץ זיע"א כותב בעץ חיים, לגבי מה שאנו אומרים בתפילות הימים הנוראים, ותמלוך אתה הוא וכו' בירושלים עירך ובהר ציון משכן כבודך, כי 'ציון' זהו מקום בית המקדש, ו'ירושלים' זהו שאר העיר. הוא מתאים זאת בדיוק למה שכתוב כאן. לכן כתוב, לירושלים עירך, ולהר ציון משכן כבודך.

התשפ"א, ומסעי התשפ"ג] נגענו קצת בעניין הזה, אבל לא לגבי כל השאלות שהעלינו עכשיו. בשלחן ערוך המקוצר [סימן ט"ז סעיף כ"ב] כתבתי בס"ד בזה"ל, בסיום התפילה, יכרע ויפסע שלש פסיעות בכריעה אחת וכו'. ובעודו בכריעה, קודם שיזקוף הופך פניו לשמאלו, שהוא ימין השכינה שהיא כנגדו בשעת התפילה, ולכן בצאתו עתה מן התפילה אומר 'עושה שלום במרומיו'. והופך פניו לימיו, שהוא שמאל השכינה, ואומר 'הוא (ברחמי וחסדיו) יעשה שלום עלינו'. ואחר כך כורע לפניו, ואומר 'ועל כל ישראל'. ואחר כך זוקף ואומר, 'ינחמנו בציון ויבנה ברחמי את ירושלים בחיינו ובימינו בקרוב אמן ואמן'.

מהו הקשר?

כי התפילה היא במקום העבודה. הרי בעוה"ר אין לנו את עבודת הקרבנות בבית המקדש, והרי התפילות כנגד תמידין תיקנום [עיין ברכות דף כ"ו ע"ב].

ולכן אנו מתפללים על ציון וירושלים, שנוכל לעשות את העבודה ממש בחיינו ובימינו. לכן אומרים זאת, בסיום התפילה.

הסברנו שם בס"ד, כי לכן מהרי"ץ לא גורס את זה בסוף הקדיש, כיון שהדבר שייך רק בתפילת שמונה עשרה.

בעיני יצחק [שם בהערה ע"א] הבאנו את מה שהרמ"א כותב בסגנון אחר, בזה"ל, ולשון הרמ"א סימן קכ"ג סעיף א', ונהגו לומר אחר-כך, יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו'. ונלע"ד פשוט שמהרי"ץ שם [פסקי מהרי"ץ סעיף ס"ד] שינה הלשון בכוונה במה שכתב ונהגו להתפלל על נחמת ציון וכו' ע"ש, כי בנוסחאות שלנו איתא וינחמנו וכו' כהמשך לנוסח עושה שלום, וכמו שכתבתי בפנים.

ולפי זה מוכח, שבנוסח עושה שלום שבסוף הקדישים, אין שייך לומר תוספת זו, דליכא האי טעמא שהתפילה במקום עבודה, וכן אמנם ליתא בכת"ק של מהרי"ץ. והעולם שנוהגים לומר זאת, נשתרבו להם זה אגב הנוסח שבסוף התפילה, וכמו שכתבתי בסה"ק מענה לשון יעוש"ב לכשיודפס בעזה"ת.

אצל הרמ"א, זהו נוסח בפני עצמו, שאיננו קשור לנוסח עושה שלום וכו'. אבל אצלנו, מהרי"ץ שינה זאת, כיון דלדידן זהו המשך לנוסח עושה שלום. לכן,

דין היינו, מה שמגיע לפי הכללים וההלכות והמשפט, זהו מה שצריך להיות. וחסד, זה ההיפך. לא מגיע. אדם עושה חסד, למרות שהמקבל אותו אינו ראוי לכך. הוא לא חייב לו כלום. נתן לו מתנה בחנם, מבלי לצפות לשום תמורה, הוא לא אמור לעשות לו שום דבר. ורחמים, זהו דבר שכן מגיע, כגון כיון שהבטחתי לו. אבל אני יכול עכשיו להתחמק ולהתחרט, מפני שהוא לא עמד בתנאים. הוא לא קיים מה שצריך, עשה דברים שבגללם אינני צריך לשלם לו את הטובה שהייתי אמור לתת לו. אבל, בכל זאת, מפני מדת הרחמים, אני עושה זאת. כך כתב בספר שיח יצחק, בסידור הגר"א אשי ישראל [דף קע"א]. הוא לא מסביר את העניין שלנו, אלא הוא מדבר לגבי המלים בתפילת שמונה עשרה, מכלכל חיים בחסד. וזה לשונו, חסד נקרא מי שאין עליו שום חוק, רק מתנת חנם. ועל דרך זה היא פרנסת האדם. ועל כן אמר, מכלכל חיים בחסד. וכי הקב"ה חייב לנו משהו? אלא הוא נותן לנו, בחסדיו.

ורחמים – 'מחיה מתים ברחמים רבים'. מה נשתנה? – נקרא גם מי שקדם לו הבטחה, רק נתחדש איזה מניעה מגרם איזה חטא, ועל ידי מדת הרחמים אינו מונע הטובה ההיא שהבטיח.

ישנם אנשים, שדנים אותם בעולם הבא, האם מגיע להם גן עדן, או גיהנם. ולאחר מכן ישנה עוד שאלה, האם מגיע להם תחיית המתים, או שלא. לכאורה, מהו הנדון? הדבר תלוי. אם הוא בגן עדן, אזי תהיה לו גם תחיית המתים. אלא התשובה, לא. יכול להיות, שאפילו שאותו אדם לא היה זכאי, והוא נענש בגיהנם, אבל כיון שהוא כבר נענש, כעת כבר מגיע לו תחיית המתים. הוא כבר קיבל את העונש שלו, וצריכים לדון אותו שוב הפעם מחדש, האם מגיע לו תחיית המתים או שלא.

כך הוא מביא בהמשך, וכתבו התוספות [ראש השנה דף טז: ד"ה ליום], על מה שאמרו חז"ל ג' כיתות ליום הדין דהיינו לתחיית המתים, ואף על פי שכבר נידונו אחר מיתתן לגן עדן או לגיהנם, עדיין יהיה דין אחר אם יזכו לעולם הבא שהוא קיים לעולם, ויש שכבר קיבלו דינם בגיהנם ומתוך כך שמא יזכו עכ"ל.

על כן אמר, 'מחיה מתים, ברחמים רבים'. והיינו, הגם כי אינם כדאים כל כך, אך על ידי היסורים

המלבי"ם אומר באופן קצת שונה – זה לא כ"כ רחוק, ואפשר להתאים ולקרב פחות או יותר את הפירושים האחד אל השני – כי 'ציון' היינו, מושב המלך והסנהדרין, ומקום המקדש. זהו המקום הכי חשוב בירושלם. שמה דר המלך, והסנהדרין, ובית המקדש. ואילו 'ירושלם', שם דרים שאר הציבור.

כך המלבי"ם כותב, לגבי הפסוק שהבאנו לעיל, על הר גבוה עלי לך וגו', והוא חוזר על כך בעוד הרבה מקומות, כגון בפסוק [תהלים קמ"ז, י"ב] שִׁבְחֵי יְרוּשָׁלַם אֶת יְיָ הִלְלֵי אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן, שם כתב בזה"ל, ויש הבדל בין ציון וירושלם. שבציון ישבו החכמים והשרים, והם יהללו מצד שהיא השגחתו הפלאיית. ובירושלם ישבו ההמון, והם ישבחו מצד השגחתו הכוללת. רק שישבחו את ה' במדרגה יותר ממה שישגו העמים בהנהגה זו הכוללת, באשר גם ההנהגה הכוללת המיוחסת לשם הוי"ה תהיה לישראל ע"פ השגחת ה'. וכאן לא הזכיר המלבי"ם את המקדש, כי הפסוק מדבר על בני אדם יושבי ירושלם ויושבי ציון, שהם ישבחו ויהללו, וזה לא שייך במקדש עצמו. אבל צריך לעיין בשאר מקומות שכתב חילוק זה, אם תמיד הזכיר את המקדש וגם כשמדובר על יושבי ציון. איתמר].

לפעמים אומרים 'ציון', ומתכוונים גם על ירושלם. וכאשר מדברים על ירושלם, כמובן כוללים בכך גם את ציון. אולם כאשר מבדילים את האחד מן השני, כאשר מזכירים את שניהם, אזי מדגישים את ציון, וזהו כמו שאומרים בהגדה של פסח 'שהיו בני ישראל מצווינים שם', דהיינו זהו משהו מיוחד. משהו מוגדר ומסויים. חשוב באופן מיוחד, שיש לו שם בפני עצמו. אבל בעצם, הכל נכלל בזה. כאשר אומרים ירושלם, אין הכוונה שזה לא ציון. ולפעמים אומרים רק ציון, ונכלל בזה גם ירושלם, מכיון שהדבר נכלל האחד בשני.

כאן הדגשנו, זינחמנו בציון, יחזיר את שכינתו לציון, וממשיכים זיבנה את ירושלם. כי כמובן, הא בהא תליא.

*

כעת לגבי השאלה, למה אמרו קבעו לומר בהתחלה 'ברחמיו וחסדיו', ואח"כ לגבי ירושלם אין מוסיפים 'וחסדיו'?

צריכים להבין את ההבדל, שבין חסד לבין רחמים. ישנם שלשה דברים. יש דין, ויש חסד, ויש רחמים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בדין ובמשפט תפדה [עיינן אור"ח סימן קפ"ט – צ"ל סימן קפ"ח וכדלעיל – שאומרים בונה ברחמיו ירושלם]. זהו י"ל לשיטתו, דהצדיקים ואפשר ג"כ הבינונים שבדור ההוא, שהם יפדו בדין ובמשפט. אבל שאר העם הפחותים והרשעים – מה יגיד הגר"א, לגבי אנשים שאינם צדיקים? אנשים שהם בדרגא פחות? – ג"כ יודה, שהמה רק ברחמים יפדו. ובזה יהיה מיושב לשיטתו הא דכתיב 'שבתו לירושלם ברחמים', ולכן אנו אומרים 'בונה ברחמיו', כי לרשעים ואולי לבינונים, יהיה שבתו ברחמים.

אנחנו אומרים 'ברחמים' – כך הוא מסביר – כיון שלרשעים ולבינוניים זה בודאי יהיה ברחמים.

אינני יודע, האם מוכרח להגיע אל התירוץ שלו. יכול להיות, שאין כלל קושיא מן הפסוק 'שבתו לירושלם ברחמים', כיון ששם בספר זכריה, המדובר הוא לגבי ביהמ"ק הראשון. שהרי כתוב לפני כן, עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם ואת ערי יהודה, אשר זעמתה זה שבעים שנה [זכריה א', י"ב]. מדובר לגבי בית ראשון, שחזרו אז מן הגלות אחרי שבעים שנה. א"כ אין קושיא עליו מהפסוק.

בכל אופן, פחות או יותר הבננו את הצדדים, פה ושם. עכ"פ הגירסא של חכמי תימן נע"ג, אשר קבעו את הנוסח הזה, הם עשו הבדל. בראשון אמרו 'ברחמיו וחסדיו', זהו באופן כללי על ה'שלוש'. אבל על ירושלם, לא מזכירים 'חסדים', רק 'רחמים'. כיון שהדבר אינו חסד, כי ישנה הבטחה והדבר מגיע לנו, רק שזה ברחמים, מפני שח"ו אולי בגלל המעשים שלנו, הקב"ה לא יקיים זאת. ע"כ אומרים 'ברחמיו', מבקשים שהוא כן יעשה את זה.

*

יש להעיר כי ישנם מקומות, שכתוב בהם 'חסד', כגון [ישעיהו נ"ד, י'] וחסדי מאתך לא ימוש, ובדית שלומי לא תמוט. הרי כתוב 'חסדים', אבל המדובר הוא כגון על שישבו לארץ ישראל וכו', אבל לא על בניין ירושלם ובית המקדש. לגבי זאת, לא מוזכר 'חסדים'.

בספר נזר התפילה [דף קס"ז] כתב בזה"ל, המתבונן יראה שעל בית המקדש, בכל מקום כתוב על הבנין שהוא ע"י רחמים, 'בונה ברחמיו ירושלם', ושבתי לירושלם ברחמים, וכן במקומות רבים, ולא נזכר ע"י חסד.

שסבלו בחיים או אחר מיתה, על ידי זה מרחם עליהם. דהיינו, לא מגיע לו, כיון שהוא חטא. אבל סוף סוף הוא סבל יסורים, יש לו כפרת עוונות, ע"כ הקב"ה מרחם עליו. והרחבתי עוד בס"ד בשיעור חקת ובלק, בשנתנו זו.

אלו דברי השיח יצחק שם, והוא מאריך על כך גם אח"כ [בדף קצ"ו], לגבי המלים בהמשך התפילה [בברכת מודים] 'כי לא כלו רחמיו, המרחם כי לא תמו חסדיו'.

עכ"פ לענייננו, ממילא השאלה כבר נתיישבה. כי כשאומרים 'הוא ברחמיו וחסדיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל', הקב"ה עושה שלום. לפעמים זה מצד רחמים, ולפעמים זה מצד חסדים. ישנן כמה דרכים. אבל לגבי ירושלם, זה לא 'חסדים', כיון שמגיע לנו את בניין ירושלם, משום שהקב"ה הבטיח לנו. ישנה הבטחה, שתהיה הגאולה. א"כ בעצם, כיון שהקב"ה הבטיח, בודאי שהוא יעמוד בדיבורו. אבל אנחנו מבקשים על זאת, יען כי אנחנו בעוה"ר קלקלנו וחסאנו, ואז א"כ הקב"ה יכול לומר, אכן נכון שאמרת, אולם לא מגיע לכם. ברם בכל זאת, 'ברחמיו'.

א"כ זה לא 'חסדים'. כי חסד, זהו דבר שאינו מגיע בכלל. משא"כ בנ"ד, זה כן מגיע.

למעשה שיטת הגר"א היא, שירושלם לא תיבנה ברחמים. הגר"א כותב זאת, לגבי מה שאנחנו אומרים בברכת המזון, 'בונה ברחמיו את ירושלם', הגר"א לא גורס את המלה 'ברחמיו'. בדרך כלל מקובל – גם בספרי הפוסקים, כגון בשולחן ערוך סימן קפ"ח סעיף ד' בהגהת הרמ"א וכו' – כן לומר 'ברחמיו'. וישנו לכאורה פסוק מפורש כך בספר זכריה [א', ט"ז], שבתי לירושלם ברחמים.

אולם הגר"א אומר, לא. ירושלם תיבנה ב'דין', כפי שנאמר [ישעיהו א', כ"ז] ציון במשפט תפדה, ושבתי בצדקה. הדבר יהיה 'במשפט', לא 'ברחמים'. זהו מה שמגיע, על פי שורת ההלכה. כביכול זהו הכרח שהדבר יהיה, עפ"י כל הכללים. לא צריכים בשביל כך, את ה'רחמים'. כך דעת הגר"א. אך זאת איננה השיטה המקובלת בדרך כלל.

דברי הגר"א מובאים בספר סוכת דוד [פסח, דף ד"ש] בזה"ל, שיטת הגר"א, כי הגאולה של לעת"ל תהיה בדין. וכדכתיב, ציון במשפט תפדה ושבתי בצדקה. ולכן ס"ל דאין לומר בונה ברחמיו ירושלם, שהלא

אכן בהשבת הגליות, מוזכר החסד השיבה שופטינו בחסד ורחמים. וכן בפרשת עקב, מוזכר החסד על ריבוי עם ישראל על אדמתו.

בספר מגדיל ישועות מלכו [דף רנ"ג], מובאים דברים שאמר הגר"א [על העניין דלעיל] עפ"י הסוד, ואנחנו רק 'נריח' אותם. וז"ל, מבואר, כי עיקר בית המקדש יבנה על ידי משיח בן דוד, והוא מצד רצונו יתב' שיקים את סוכת דוד שהיתה נופלת בעוונות מצד מדת הדין, וביום ההוא יבנה המקדש מצד מדת הרחמים.

ושם [תיקון כ"ב, דף ע"ה ע"א] כתב הגר"א, ר"ל בית המקדש יבנה בחסד, דבית המקדש דלעבר על אפי וחמתי וכו' [ירמיה ל"ב, ל"א]. הרי כתוב [ויקרא רב ז' א'], שהיתה שנאה כבושה בין ישראל לבין אביהם שבשמים וכו'.

מה שאין כן לעתיד לבוא, שבת יירושלם ברחמים, ביתי יבנה בה וכו' [זכריה א', ט"ז] יעוש"ב.

מי שירצה לעיין עוד בכך, יראה בספר השירה הזאת [ברכת המזון, דף קי"ט].

*

נשאר לנו רק להבין עוד, מה הפירוש 'אמן ואמן?' למה צריכים לומר פעמיים אמן?

ברם חושבני, כי לאחר כל דברינו דלעיל, ממילא הדבר כבר מובן מאליו. כי כיון שאיחדו כאן שני עניינים, הראשונה 'עושה שלום במרומי הוא ברחמי וחסדיו יעשה שלום עלינו', ואח"כ השנייה 'וינחמנו בציון ויבנה ברחמי את ירושלם וכו', לכן אומרים בסוף 'אמן ואמן'. כיון שאמרנו שני דברים. ע"כ 'אמן' אחד הוא על החלק הראשון, ו'אמן' נוסף הוא על החלק השני.

כך זה תמיד, כאשר אומרים שני דברים, אומרים 'אמן' על כל אחד מהם. כפי שמצינו בכמה מקומות בספר תהלים, שכתוב 'אמן ואמן' פעמיים, כגון בסוף פרק ע"ב, בְּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, עֲשֵׂה נִפְלְאוֹת לְבָדוֹ. וּבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם, וַיִּמְלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ, אָמֵן וְאָמֵן. כיון שאמרנו פעמיים, ברוך וכו', וברוך וכו', על כן אומרים 'אמן ואמן', כי זה חוזר על שניהם.

מי שיעיין בספר מדרש חכמים [תהלים שם], יראה כי כתב לפרש כך בזה"ל, שיהיה השם שלם והכסא

שלם, ואז ימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן. כָּפַל מלת אמן, לפי שכפל מלת ברוך. לכן אמר אמן על ברכה זו, ואמן על ברכה זו. אמן בעולם הזה, ואמן לעולם הבא.

ועל דרך זה כתב בספר איתן האזרחי [דף של"ג] וז"ל, ולז"א אמן ואמן כפל, כי בכל מקום שאמר אמן ואמן ב' פעמים, בודאי בא להורות על דבר מה, כמ"ש בגמ' [סוטה דף י"ח ע"א] על אמן ואמן דגבי סוטה, אמרו שבא להורות על ב' דברים, אמן מאיש זה אמן מאיש אחר.

ובכאן ג"כ בא להורות בכפלו, הא' שיקויים בנו הנסים מה שעושה, שהם הנסתרות לנו, אף שאנחנו אינם ראויים לכך להיעשות לנו נס, אך שהקב"ה מזדמן בהיחבא לבא אל תוכן הענין להטיב עמנו, וזהו מצד חסדו הגדול שמרחם על ברואיו. וגם יהא אמן, ויקויים בנו הנסים הנעשים בגלוי. ולזה כיון ר"א, במ"ש אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו.

ומי שיעיין בפירוש עץ חיים למהרי"ץ זיע"א [ח"א דף כ"ג ע"א], לגבי מה שאנחנו אומרים בסוף הזמירות, ברוך י"י לעולם אמן ואמן, ימלוך י"י לעולם אמן ואמן, יראה כי מהרי"ץ כתב בזה"ל, אמן ואמן. מי שעונה אמן בעה"ז, זוכה ועונה אמן לעולם הבא, בסעודת הצדיקים בגן עדן.

שאלה מהקהל: שמעתי כעת שהרב בירך 'שהכל' על השתייה, ועניתי אמן. האם הדבר בסדר גם כששומעים בשידור חי?

תשובת מרן שליט"א: בדרך כלל זה בסדר. אבל, עלול להיות הבדל במרחק, שזה לא תוך כדי דיבור. אם זה קרוב, פשיטא שצריכים לענות אמן. צריכים לדעת, מאיפה הוא שומע את השידור. אם יש ספק, יותר טוב לענות בלב, שאז בודאי יותר טוב.

דיברנו על כך כבר בס"ד בעבר. ועתה ראיתי בספר פסקי תשובות [סימן רט"ו הערה 21] שהביא בשם ספר א' שלא יענה אמן בשומע דרך הטלפון, מפני שכבר עבר תכ"ד. אך ידוע שעתה בדר"כ אין חשש זה, ואפי' ממדינה למדינה יעו"ש.

שאלה מהקהל: הרב אמר שמהרי"ץ העלה את נוסח עושה שלום המורחב בסוף שמונה עשרה, והמנהג כך גם בסוף הקדישים. מהיכן הוא שורש הדבר?

תשובת מרן שליט"א: זהו נוסח שנתייחד מחכמי תימן. ישנם כמה דברים בתפילות, שאינם כתובים בשום ספר, לא אצל קדמונינו, ולא בעדות אחרות

שערי יצחק – השיעור השבועי

עושה שלום וכו'. דבר זה, גרס את הבלבול. כי אם זה 'עושה שלום וכוליה', מובן כי זהו מה שישנו בסוף שמו"ע. אותו הדבר. ולכן הדבר נשכת. ע"כ אנחנו פה בביהמ"ד – לאחר ששמנו לב אל הדיוק הזה – לא אומרים זאת.

לא אמרתי לאף אחד להשמיט, אלא ראו שאני אומר את הקצר, והאנשים נמשכו אחרי. אמרתי לעצמי, טוב. אבל בבין המצרים, אנחנו כן אומרים את הנוסח הארוך.

המשך השאלה: יש עניין להנהיג זאת בציבור?

תשובת מרן שליט"א: א' בתנאי שלא יהיה ח"ו חילוקי דעות. מצד אחד זהו דבר טוב, כי כיון שחכמי תימן כן הנהיגו את זה, ומצד שני אם הדבר נדוש אזי הוא כבר נאמר בלי הרגשה, אין לכך יחודיות, לכן אנחנו אומרים זאת בימי בין המצרים, במשך שלשה שבועות, ובכך אנחנו 'מכפרים' על כל השנה.

המשך השאלה: ראיתי שבסידור הספרדים כתוב בסוף שמו"ע להגיד, יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו'.

תשובת מרן שליט"א: אכן. כפי שאמרתי לעיל, זהו המקור בעצם. חכמי תימן בנו זאת, על פי זה. אבל הם חיברו זאת עם נוסח עושה שלום וכו'.

המשך השאלה: א"כ שנגיד את נוסח יהי רצון הזה, במקום שנתקן נוסח עושה שלום כזה.

תשובת מרן שליט"א: לכן הסברנו, שהדבר קשור ומחובר לנוסח עושה שלום. כי בזכות עשיית השלום, יבוא 'וינחמנו בציון'.

השלמה לשיעור הקודם, בביאור דברי החיד"א בנחל קדומים [פרשת ואתחנן] בשם חכמי קשטיליה בעניין אמירת פעמיים 'נא' בתפילה, כי דבר זה מועיל שהתפילה תתקבל. ומה שהביא כי המקור הוא מכך שפעמיים נא זהו גימטריא מיכאל, ותירוץ על מה שפקפק ונשאר ב'צריך ישוב'.

הבאנו בס"ד בשיעור הקודם, חידוש נפלא שכתב החיד"א בספרו נחל קדומים [פרשת ואתחנן], בשם חכמי קשטיליה. דיברנו אז על הפיוט נאם עבד וכו', ומתוך זה נכנסנו לכך.

משה רבינו מבקש מהקב"ה, אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, הַהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבַּנּוֹן [דברים ג', כ"ה]. אומרים חכמי קשטיליה, שמשה רבינו אמר את המלה 'נא' פעם אחת, והוא

שלפעמים לקחו בקהילותינו מסידורים אחרים, אלא הם דברים מיוחדים ביהדות תימן, שחכמי תימן קבעו אותם. אחד מהם, זהו נוסח עושה שלום הנז"ל. כמו כן, 'זכרה לחסדי דוד עבדך', אחרי אתה הראית וגו' בהוצאת ס"ת בשבת. ישנם כמה וכמה דברים כאלה, וכבר דיברנו על כך בעבר.

למעשה, אנחנו פה בבית המדרש פעולת צדיק, לא אומרים בקדיש את המלים וינחמנו בציון וכו', אלא רק את הנוסח הקצר. רק בימי בין המצרים, אנחנו אומרים את הנוסח המלא, ואז אומרים זאת בכוונה גדולה, כי זהו עניינא דיומא. והדבר הזה, שזה את כל השנה... כי כאשר אומרים זאת בכל ימות השנה, הדבר נדוש, ולא שמים לב. אנחנו אומרים זאת, מתפילת שחרית בי"ז בתמוז, ועד תפילת המנחה של תשעה באב, ואז אומרים זאת בכוונה גדולה.

שאלה מהקהל: מדוע לא מערבית של שבעה עשר בתמוז, וכדרך שכבר אז אומרים עננו?

תשובת מרן שליט"א: כי כל ענייני האבילות של בין המצרים, מתחילים רק מן הבוקר. מן הדין, מותר לעשות אפילו חתונה בליל י"ז בתמוז. ועיי אגרות משה ושו"ת שבט הלוי, לגבי תספורת בליל י"ז בתמוז, ואכמ"ל.

שאלה מהקהל: איך יצא המנהג בכל קהילות תימן, שאין הברדל ביניהם בין קדיש לשמו"ע?

תשובת מרן שליט"א: איש מפי איש, מפי השמועה. אלו דברים שעוברים מאחד לשני. זה כבר מאות שנים, הדבר ישנו בתכאליל כת"י מלפני מאות שנים, עוד מלפני מהרי"ץ. רק שמהרי"ץ קבע זאת, רק בשמונה עשרה, ולא בקדיש.

והאמת היא, ש'העולם' אינו יודע זאת. המדפיסים של עץ חיים טעו בכך, או אולי שהיה להם כת"י כזה. אינני יודע. [מסתברא טפי שהדבר בהיפך, שכבר העולם טעו בזה, והמדפיסים נמשכו אחריהם. ומשום הכי מדפיסי תכלאל עץ חיים כתבו בקיצור עושה שלום וכו', להורות שאומרים אז כנוסח שאומרים בסוף התפילה כפי שכבר הדפיסוהו. שאם לא כן, כיצד נתנו מקום לטעות בזה. אי נמי בכוונה כתבו בקיצור, מפני שלא רצו להכריע לא נגד מהרי"ץ ולא נגד המנהג. איתמר].

בכת"י של מהרי"ץ שבידינו, בסוף הקדיש כתוב, עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל. ותו לא. בעץ חיים הנדפס כתוב,

אומר על כך החיד"א, ועתה שראיתי שורש ההקדמה, יש לפקפק בדבר, וצריך ישוב.

*

החיד"א סתם כאן, ולא פירש. הוא אומר, כי אם זהו שורש ההקדמה, אזי ישנו כאן פקפוק. והוא נשאר ב'צריך ישוב'.

הוא לא הסביר לנו, מהי השאלה. ולגבי תשובה, הוא בעצמו לא היתה לו תשובה. ברצוני בעז"ה לעמוד כעת על כך.

ישנו מקום נוסף שהחיד"א כתב זאת, בסוף פרשת בהעלותך. שם הוא כתב, בסגנון קצת אחר.

וזה לשונו שם, אל נא רפא נא לה. שמעתי משם הקדמונים – כאן הוא לא מזכיר את חכמי קשטיליה בהדיא – דמשה רבינו ע"ה מְסָרוּ לוֹ זֶה הַסּוּד בַּשָּׁמַיִם, דכשיתפלל ויאמר ב' פעמים נא בתפילתו, תקובל תפילתו. ומש"ה אמר, אל נא רפא נא לה, ויעתר לו ה' עכ"ד.

ובזה פירשו, דכשאמר 'אעברה נא ואראה', אל רב לך, שלא יאמר 'נא' פעם אחרת, וז"ש 'אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, כלומר 'נא'. את ה'דבר הזה', דהיינו את המלה 'נא', אל תגיד שוב.

ואחר זמן רב, מצאתי הקדמה זו בס' מאמר מרדכי לרב אשכנזי, דרושים על התורה, ושם כתב דהטעם כי שני פעמים 'נא', גימטריא מיכאל עם הכולל. עיין מה שרמזתי לקמן פרשת ואתחנן ודוק.

*

עלינו לפענח כאן, את כל היסוד הזה. איזה פקפוק היה להחיד"א על כך, ובעז"ה גם לנסות להגיד תירוץ על השאלה הזאת.

בספר מאמר מרדכי – חיברו הר"ר מרדכי בן יהודה לייב הוליש, בסוף פרשת האזינו – כתב בנו בזה"ל, אמר בן המחבר חל עלינו לדבר ולתרוץ הפייט, אז ביקשת.

אנחנו דיברנו להסביר את הכתוב בפיוט של אבא מארי זצ"ל, כי הוא אומר 'קבל נא את תפילתי, לאחר שהוא אחר פעמיים 'נא'. אמרתי כי בטוח שהוא לקח זאת מהספר נחל קדומים, וכעת הדבר התחזק לי ביתר שאת, כיון שהדבר כתוב פעמיים בספר נחל קדומים.

גם אצלם ישנו פיוט אחר, שאין אותו אצלנו, בו כתוב כך, אז ביקשת עניו, עלה אל הר העברים

רצה להגיד עוד 'נא'. כי כשאומרים 'נא' 'נא' פעמיים, התפילה מתקבלת. והקב"ה אמר למשרע"ה, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה [שם שם, כ"ו], אל תגיד עוד הפעם 'נא', אינני מרשה לך לומר, כי כביכול ח"ו אהיה מוכרח לקבל את תפילתך. לכן הוא עצר אותו.

זהו החידוש שהביא החיד"א [שם], וזה לשונו, אעברה נא ואראה וגו'. שמעתי בשם חכמי קאשטילייא, שפירשו במשז"ל, דלימדו למשה רבינו בשמים, דכשיתפלל ובלשון תפילתו יאמר שני תיבות 'נא', מתקבלת התפילה. וז"ש אל נא רפא נא לה.

למה אמר משה 'נא' פעמיים? כבר אמרת 'נא', מדוע עוד הפעם 'נא'? אלא, ישנו כאן עניין לומר פעמיים 'נא', כדי שמרים תתרפא מצרעתה.

ועתה התחיל לומר 'אעברה נא ואראה', והיה דעתו לומר עוד הפעם 'נא'.

ולכן אל הקב"ה, רב לך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. שלא תאמר 'נא' פעם אחרת. ע"כ שמעתי.

מוסיף החיד"א ואומר, ואחר זמן רב ראיתי שורש הקדמה זו, בסוף ספר מאמר מרדכי סוף האזינו, שהתפילות שנמסרו למיכאל, אין צריך בדיקה. ולכן אמר 'אל נא רפא נא לה', דב' נא גימטריא מיכאל. ושם פירש פסוק זה רב לך המדובר, ע"ש באורך.

החיד"א אומר, שהוא מצא את 'שורש ההקדמה'. דהיינו, חכמי קשטיליה – עכ"פ על פי מה ששמע החיד"א את חידושם – לא הסבירו למה הדבר כך. מדוע אם אומרים 'נא' 'נא' פעמיים, מתקבלת התפילה? מהו השורש של ההקדמה. כתוב כאן יסוד. מהו הטעם? על מה הדבר בנוי?

התשובה, 'נא' 'נא', הם גימטריא מיכאל.

הערה מהקהל: עם הכולל, כפי שהרב אמר בשיעור הקודם.

תשובת מרן שליט"א: נכון. יש עוד אחד. ועוד נדבר על כך בלנ"ד בשיעור נוסף.

אבל המיוחד שישנו ב'מיכאל' הוא, כי תפילה שעוברת דרך המלאך מיכאל, אם התפילה נמסרת למלאך מיכאל, היא לא צריכה בדיקה. היא עוברת ישר. כך כתוב שם.

שערי יצחק – השיעור השבועי

כי משה סבר שצעקה קורע גזר דינו, ובפה מלא צוח, ומאן דביש ליה בהאיי מתא ליעול למתא אחריתא, ושלא יאמרו הבריות שהוא אחד מג' צועקין ואינן נענין, אמר 'חנן אעברה נא ואראה ההר הטוב והמעולה', כדי לשנות מקומו, והתחיל לכוין במיכאל באמרו אעברה נא, ורצה להוסיף דבריו. משה רבינו רצה להגיד עוד הפעם 'נא'. כך היתה התכנית שלו.

'טהור ענהו, רב לך אל תוסף דבר', פן ואולי ידבר עוד מלת 'נא', ויכוין במיכאל שר הגדול, ותפילתו אין צריכה בדיקה, לכך אל תוסף דבר אלי וק"ל. כעת בעזרתו יתב' נבאר, מה החיד"א ראה בכך פקפוק.

ראיתי כי בספר סבר נפתלי [פרשת וישלח דף תצ"ו], כתב שיש לו תירוץ פשוט, על ה'צריך ישוב' שכתב החיד"א. וז"ל, ובאמת הישוב י"ל בנקל, דשניהם אמת, דהקדמונים חכמי קשטיליה היה כן קבלה בידם, מיהו בעל מאמר מרדכי כיון כן מדעתו וכמבואר ע"כ.

נראה מזה שהוא הבין, כי הוקשה כאן להחיד"א, מהיכן מקור הפירוש הזה? ע"כ הוא אומר, כי לגבי חכמי קשטיליה, הדבר היה אצל ב'קבלה', והמאמר מרדכי אמר כך מדעתו.

לא נראה לי, שהוא כיוון בזה אל האמת. שהרי לגבי הפירוש ב'אעברה נא', שניהם פירשו כך מדעתם. ה'קבלה' היתה לגבי היסוד, מה זה 'נא' 'נא' פעמיים. הנושא של החיד"א איננו השאלה, איך יצא לשניהם אותו הדבר, ולבוא ולומר כי זה בקבלה וזה מדעתם. לא. הוא ג"כ קיבל מן המוכיח, הרב רוטנר.

וחוץ מזה, וכי ישנה אפשרות להמציא דבר כזה, שכאשר אומרים 'נא' 'נא' פעמיים, התפילה מתקבלת מיד? מה הפירוש, 'אמר מדעתו'? אין דבר כזה. גם המאמר מרדכי, הביא זאת מן המוכיח הרב רוטנר. גם אצלו הדבר היה קבלה.

הרי הוא אומר, כי משה רבינו עלה למרום וראה את כל התפילות וכו'. וכי ממציאים דבר כזה? זה לא 'סברות'. הוא לא מקשר כאן עניינים. אי אפשר להמציא דברים כאלה, שמשה רבינו היה במרום ושמע שכך אומרים וכו'. אלו דברים, אשר חובה שתהיה מסורת על כך. על כן, לא נראה לי שזהו הפירוש.

וכו'. וי צוח בפה מלא, זו עלייה וירידה היא להתכלה. חנון אעברה נא ואראה ההר הטוב והמעולה, טהור ענהו רב לך אל תוסף דבר.

טרם כל נקדים, מה ששמעתי בשם המוכיח הגדול, הרב רבי יעקב ראטנר וז"ל, בשעה שעלה משה למרום מ' יום ומ' לילה, ראה כל התפילות מה שמתפללים בעולם העשייה למלאכי השרת, ומיכאל שר הגדול קושר כתרים להקב"ה מן התפילות.

התפילה צריכה לעבור דרך מלאכי השרת. ואחרי שהתפילה עוברת, מיכאל השר הגדול – כך הוא כותב עליו כאן – קושר כתרים להקב"ה.

רק שצריכים בדיקה, אם שבטי ישורון התפללו בכוונה. צריכים לבדוק, האם התפילה הזאת היא ראויה? בכוונה או שלא בכוונה?

חוץ מתפילות שנמסרו למיכאל שר הגדול, אותן תפילות אין צריכים בדיקה.

משמעות הדברים, כי מי שמתפלל באופן כללי, התפילה עוברת דרך מלאכי השרת, ורק בשלב האחרון היא מגיעה למיכאל. אבל אם היא ישר למיכאל, אין ביקורת על התפילה הזאת, ישר היא מתקבלת.

וכיון שמשנה ראה את כל זאת, ידע לכוון בתפילתו, כשבא ממרום ראה שאחותו מרים מצורעת, והתפלל בכוונה ואמר 'אל נא רפא נא לה', וכיון במיכאל, כי שני פעמים נ"א בגימטריא מיכאל עם הכולל, ונתרפאה. עד כאן דברי פי חכם חן.

ועל כך הוא אומר, ואפשר לענ"ד שזהו כיון ג"כ אברהם אבינו באמרו 'אם מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך' וכו'.

כמותו עוד מפרשים רבים, פירשו הרבה דברים על פי היסוד הזה, כאשר כתוב 'נא' 'נא' פעמיים. כגון **אל נא תעבר מעל עבדך** [בראשית י"ח, ג']. וכן דוד המלך [תהלים קי"ח, כ"ה] **אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא, אָנָּא יְיָ הַצְּלִיחָה נָּא**. דברים רבים, בנו על פי היסודות הללו. וכן בקשר לפסוקים שנו' רק פעם אחת, כגון **שְׁלַח נָּא בְיַד תְּשֻׁלַּח** [שמות ד', י"ג]. **הַצְּלִינִי נָּא מִיַּד אֲחֵי מִיַּד עֲשׂוּ** [בראשית ל"ב, י"ב].

וגם הוא – בן המחבר בספר מאמר מרדכי – כותב להסביר כך את משה רבינו, בזה"ל, ויובן 'עלה על הר העברים, העת קשב ומת בהר אשר אתה עולה, וי צוח בפה מלא, זו עלייה וירידה היא להתכלה'.

חושבני בס"ד, כי החיד"א התכווין לעניין אחר לגמרי.

החיד"א שמע בשם חכמי קשטיליה, שכאשר אומרים 'נא' 'נא' פעמיים, התפילה מתקבלת. בלי הסבר לכך. אולם כעת שאתה אומר לי, כי הסיבה שהתפילה מתקבלת, היא בגלל מיכאל, אזי אינני מבין. וכי משה רבינו, צריך את מיכאל? הרי משה רבינו, מדבר ישר עם הקב"ה. הוא לא צריך את מיכאל. זהו מה שהפריע להחיד"א.

היסוד דלעיל, מבואר ברמב"ם בפיהמ"ש בפרק חלק [ביסוד השביעי], וכן בהלכות יסודי התורה [פרק שביעי הלכה ו'] שם כתב בזה"ל, ומה הפרש יש בין נבואת משה, לשאר כל הנביאים? שכל הנביאים, בחלום או במראה. ומשה רבינו, מתנבא והוא ער ועומד. שנאמר, ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו.

הרמב"ם מסביר שם, את ההבדל שבין נבואת משה רבינו, לבין כל הנביאים האחרים. לשון הרמב"ם בפיהמ"ש [שם] הוא, כי משה רבינו הוא 'מבחר המין האנושי'. מכל בני האדם, אין דומה למשה רבינו.

ממשיך הרמב"ם וכותב [בהלכה ו'] כך, כל הנביאים על ידי מלאך, לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחידה. משה רבינו, לא על ידי מלאך. שנאמר, פה אל פה אדבר בו. ונאמר, ודיבר י"י אל משה פנים אל פנים. ונאמר, ותמונת י"י יביט. כלומר, שאין שם מְשַׁל, אלא רואה הדבר על פְּרִי, בלא חידה ובלא משל.

נביאים אחרים, צריכים לומר להם דברים, שעליהם לפענח אותם. להבין מה מראים לו פה. משא"כ משה רבינו, רואה את הכל בצורה ברורה.

הוא שהתורה מעידה עליו, 'במראה ולא בחידות'. שאינו מתנבא בחידה, אלא במראה, שרואה הדבר על בריו.

הרמב"ם מונה הרבה הבדלים, וזהו הבדל אחד. ואם תגיד, אולי הדבר תלוי. לפעמים כן, ולפעמים לא. ע"כ הרמב"ם כותב בהמשך כך, כל הנביאים, אין מתנבאים בכל עת שירצו. משה רבינו, אינו כן. אלא, כל זמן שיחפוץ, רוח הקודש לובשתו, ונבואה שורה עליו.

משה רבינו, אינו צריך שום הכנות והקדמות. ברגע שהוא רוצה, הוא מדבר מיד עם הקב"ה.

ואינו צריך לכוון דעתו ולהזדמן לה, שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת. לפיכך מתנבא בכל עת, שנאמר עמדו ואשמעה מה יצוה י"י לכם וכו'. הוא מאריך על כך.

ונקשרה דעתו בצור העולמים, ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם, וקרן עור פניו ונתקדש כמלאכים.

אם-כן, טענת החיד"א היא, מה אתה אומר לי 'מיכאל?' הדבר איננו מובן. למה משרע"ה צריך את מיכאל? הרי הוא מדבר ישירות עם הקב"ה.

ואם תאמר, אולי זהו דוקא בפרשת ואתחנן, כאשר משה רבינו מדבר כך, ואתחנן אל י"י בעת ההיא לאמר וגו', י"י אלהים אתה החילות להראות את עבדך וגו'. והקב"ה אומר לו, רב לך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. עלה ראש הפיסגה וגו'. הקב"ה מדבר איתו. אולי שם, לגבי מרים שהיתה מצורעת, כעת היא חולה ואהרן מבקש 'אל נא תהי כמת', שמא זהו כפי שאנחנו מתפללים להקב"ה, זה לא שאנחנו מדברים איתו אלא שאנו מתפללים. 'אל נא רפא נא לה'. אולי כאן הוא לא בשיחה ישירה עם הקב"ה.

ברם, הדבר אינו נכון. כי גם שמה, זאת שיחה ישירה. והראיה, כי מיד אחרי שכתוב, ויצעק משה אל י"י לאמר אל נא רפא נא לה, נאמר כך, וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה, וְאַבְיָה יָרֵק יָרֵק בְּפָנֶיךָ וגו'.

אם-כן, משה רבינו מדבר עם הקב"ה, ומיד הוא מקבל תשובה. ממילא, גם שם הדבר אינו מובן. להגיד כי 'אל נא רפא נא לה', זה על פי זה. לכן החיד"א אומר, שהדבר 'צריך ישוב'.

*

מהו הישוב, שצריכים להגיד על כך?

אמרנו כי לשון הרמב"ם הוא, שמשה רבינו הוא 'מבחר המין האנושי'. לכאורה, מי יותר גדול? משה רבינו, או המלאכים?

נדייק את לשון הרמב"ם, שכתב בזה"ל, 'נקשרה דעתו בצור העולמים וכו' ונתקדש כמלאכים'. הוא נהיה, כמו מלאך. לכאורה, הרי משה רבינו סוף סוף הוא רק בשר ודם. אחרי ככלות הכל, ישנם מלאכי מרום, וכי משה רבינו יותר מהם?

כנראה - אין לנו בדיוק אפשרות להסביר זאת במלים, כיון שאיננו יודעים להמחיש את הדברים. אולם כנראה - בכל זאת משה רבינו צריך את

שערי יצחק – השיעור השבועי

מתלבשים בגוף, והבן זה מאד. אמנם בחי המלאכים המלוין לאותו אדם, הם פחותין ממנו. כי האדם עצמו הוא צורה, והמלאכים המלוין לו הם תר"ג איברי הצלם, עבדים ומרכבה שלו.

נמצא שיש מלאכים מרכבה לאדם, ואלו המלאכים הם גרועים מהאדם. אך המלאכים שהם מרכבה לקודשא בריך הוא, הם גבוהים מאדם. ובוזה תבין שיש מלאכים גדולים מהנשמות כנ"ל.

א"כ זהו הכיוון של-תירוץ, על קושיית החיד"א. כי משה רבינו, בכל זאת היה צריך שיהיה את המלאך מיכאל, שיהיה משהו ממצע בינו לבין הקב"ה. [ואולי בכוונה נקט האר"י מן האדם, משום דמירי דוקא בשאר בני אדם, ולא בצדיקים, וכל שכן משה רבינו ע"ה. איתמר].

*

חכם אחד שאל אותי, לגבי מה שכתוב בגמ' שבת [דף קמ"ט ע"ב], כל שחבירו נענש על ידו, אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה.

ובמסקנת הגמרא שם, מביאים ראיה לכך, אלא מהכא [משלי י"ז, כ"ו] גם ענוש לצדיק לא טוב. אין לא טוב, אלא רע. וכתוב [תהלים ה', ה'] פי לא יאל חפץ רשע אֶתָּה, לא יגִדֶּךָ רֵעַ. צדיק אתה ה', ולא יגור במגורך רע.

אם ישנו צדיק, שחבירו נענש על ידו, לא מכניסים אותו למחיצתו של הקב"ה. הרי מהי הסיבה, שמרים נענשה? בגלל שהיא זלזלה בכבודו של משה רבינו. היא חשבה, שהיא ואהרן באותה המדרגה של משה. כפי שנאמר [במדבר י"ב, ב'] הֲלֹא גַם בָּנוּ דִּבַּר. למה משרע"ה פירש מאשתו? הרי אנחנו לא פירשנו, והקב"ה ממשיך לדבר איתנו. ע"כ הקב"ה בא ואמר להם, כי המדרגה של משה רבינו, גבוהה מאד מהם. זהו הבדל שמים וארץ, כרחוק מזרח ממערב. משה רבינו, קשור ומחובר עם השכינה.

אם-כן, כיון שמרים נענשה בגלל שהיא פגעה בכבודו של משה רבינו, דיברה עליו לשון הרע, אולי בגלל כך משרע"ה צריך את המלאך מיכאל, כיון שהוא נדחה ממחיצתו של הקב"ה, שהרי סוף סוף היא נענשה בגללו.

שאלה מהקהל: גם בלא"ה הרי שכינה שרויה למראשותיו של חולה, ומשה יכול לדבר אליה ישירות.

המלאך מיכאל. כי סוף סוף, המלאך מיכאל הוא במדרגה יותר גבוהה ממנו.

אינני יכול להסביר זאת באופן מוחשי, כיצד הוא מדבר ישירות עם הקב"ה. שוב הפעם, כיון שאנחנו גשמיים, איננו יכולים לדמיין כיצד הדבר לפי אמיתתו. איך בכלל מדברים עם הקב"ה? זהו בודאי לא כפי שאנחנו מדברים. אנחנו יכולים להגיד רק את הכיוון, אבל לא לראות זאת בצורה ברורה. עכ"פ אני אומר, כי הדבר מדוייק בדברי הרמב"ם, שכתב כי משה רבינו התקדש כמו מלאכים.

אמנם, בגמרא סנהדרין [דף צ"ג ע"א] כתוב כך, גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת. אם כן, אולי משהו יבוא ויגיד, כי הצדיקים הם יותר ממלאכי השרת. ק"ו משה רבינו.

מי שרוצה לזכור את הדף הזה, באיזה דף הדבר כתוב במסכת סנהדרין, שזה בדף צ"ג בהתחלת הדף, צ"ג זהו ראשי תיבות גדולים צדיקים.

הדבר דלעיל כתוב בגמרא, וכן במדרש תנחומא בכמה מקומות. וישנו עוד מדרש, אותיות דרבי עקיבא [אות ו'], שם כתוב בזה"ל, אפילו אברהם יצחק ויעקב, שהם גדולים ממלאכי השרת, והקב"ה אהבם אהבה גמורה, לא גילה להם שם המפורש, אלא למשה בלבד. שנאמר, ושמי י"י לא נודעתי להם [פ' וארא]. א"כ רואים, שאברהם יצחק ויעקב, יותר גדולים ממלאכי השרת.

ראיתי כתוב [בהסכמה להדפסה חדשה של פירוש מהר"ח בן עטאר נביאים וכתובים] כי משהו שיבא את כמהר"ר נתן אדלר, רבו של החת"ס, שהוא מלאך ה'. [כנראה אמר עליו את מאמר חז"ל אם הרב דומה למלאך ה' צבאות, יבקשו תורה מפיהו וכו']. והחת"ס קפץ וצעק שהוא היה יותר ממלאך, בבחינת ותחסרהו מעט מאלהים יעו"ש.

לענות על כך נקדים, שאנחנו כאן, זה כבר לא התחום שלנו, אבל רק כמציעים מבין החרכים. רבינו האר"י ז"ל אומר, כי ישנם מלאכים וישנם מלאכים. המלאכים שהם מרכבה של הקב"ה, הם יותר גדולים מבני אדם.

אקרא את לשונו [בספר עץ חיים, היכל חמישי שער הצלם סוף פרק א' דף ט"ו ע"א], ודע, כי יש מלאכים גדולים מהנשמה, ומלאכים קטנים מהנשמה. ולכן אותן המלאכים אינם בחי גוף כמו האדם, כי אינם

תשובת מרן שליט"א: יש בחינות רבות, ומדרגות שונות, בהשראת השכינה.

עניתי לו על כך, כי כתוב נענש על ידו. דהיינו, שיש לו צער מכך, כגון שפגעו בו והוא מצטער וסובל מכך. על זאת, כיון שאותו אדם נענש בגלל אותו צדיק, אזי דוחים אותו ממחיצתו של הקב"ה. אבל בנ"ד, אצל משה רבינו, הדברים לא נגעו בכלל. כתוב שם, וישמע יי. והאיש משה עניו מאד וגו' [שם שם, ב' ג']. אומר הרמב"ם [בסוף הלכות טומאת צרעת, פרק ט"ז הלכה י'], כי פירושו שמשנה רבינו בכלל לא הקפיד. משה רבינו לא נעלב בכלל. הוא שמע את מה שהם אומרים, והוא בכלל לא התייחס. מי שתבע את כבודו, זהו הקב"ה. הודיע את גדולתו, וכח נבואתו. אבל מצדו של משה רבינו עצמו, הדבר לא היה מעלה ולא מוריד.

הרמב"ם כותב שם כך, זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים בדרך. הרי הוא אומר, התבוננו מה אירע למרים הנביאה, שדיברה באחיה, שהיתה גדולה ממנו בשנים, וגידלתו על ברכיה, וסיכנה בעצמה להצילו מן הים. והיא לא דיברה בגנותו, אלא טעתה להשוותו לשאר נביאים. והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו, שנאמר והאיש משה ענו מאד. ואע"פ כן, מיד נענשה בצרעת.

יוצא, כי אי אפשר להגיד, שזאת סיבה שהתפילה שלו לא תתקבל אז, רק על ידי מיכאל. כי מהבחינה הזאת, משה רבינו הוא נשאר בדרגתו, וח"ו איננו נדחה ממחיצתו.

*

בספר משנה הלכות [חלק י"ז סימן קפ"ג] הביא את דברי החתם סופר בזה"ל, בתורת משה להחת"ס ז"ל, על הפסוק ויקרא משה להושע בן נון יהושע, הביא מה דאיתא בילקוט, רב לך, אין מניחים צדיקים לבוא לעבירה גדולה, ושפיכת דמים עבירה גדולה היא ע"כ. ופירש מרן ז"ל, כי הס"מ מרקד לעולם, והנה התחברו י"ב צדיקים גדולים לשליחות גדול כזה, וחשש מרע"ה פן יפגע בהם הס"מ ויטול הגדול שבהם, שהוא יהושע בן נון, וימות על הדרך. על כן ברכו, יה יושיעך וכו'. ואילו לא ברכו משה ליהושע, היה יהושע מת, ומשה מכניס את דור המדבר. ועל ידי ברכתו של משה, מתו המרגלים וכל הדור ההוא. אם משרע"ה לא היה מברך את יהושע, אזי ממילא המרגלים לא היו מתים.

על כן, רב לך עבירה גדולה של שפיכת דמים, על כן משה מת, ויהושע מכניס. ולולא כן, היה יהושע מת, ומשה מכניס ע"ש. והגם שח"ו להסביר הדברים כפשוטן, שהם דברים מכוסים ונפלאים, מ"מ הנקודה היא, שאפילו עד כדי כך מקרי שפיכת דמים.

בהמשך דבריו הוא כותב, הראינו לדעת שאפילו רק מי שנענש חבירו על ידו, אינו נכנס למחיצתו של הקב"ה. וכל אלו הנ"ל שלא עשו דבר ח"ו אלא שלא התאמצו בהצלה, ואפילו רק זה שלא התפללו עבורם, כבר ראויים לעונש. עד כדי כך, שאפי' מה שבירך משה את יהושע והכריח שלא ימות ועי"ז מתו רבים, נענש משה רבינו ע"ז וכו' יעו"ש.

לפי זה, אולי אפשר להבין אף לגבי ענייננו, כי משה רבינו היה צריך את העזרה של מיכאל. כיון שכאן, יש לו איזה פגם קטן, לפי רום מדרגתו. כי בגללו, המרגלים מתו. אזי כביכול הדבר נחשב לו ח"ו שפיכות דמים.

אנחנו איננו מבינים בכלל, מה הטענות ומה התביעות, אבל משה רבינו לפי רום ועוצם מדרגתו הדברים אמורים.

התחלת תשובות לחכם אחד שערער על כל העניין דלעיל, לגבי אמירת פעמיים 'נא'.

כעת תשמעו.

בא חכם אחד, וערער על כל הנושא הזה, מה שאנחנו מדברים, לגבי 'נא' 'נא'. והוא טוען, כי אין לכך שום יסוד.

הרי החידוש הזה של חכמי קשטיליה, מובא בשם הגר"א [מویلנא].

מי שיעיין בספר המאור הגדול [פרשת ואתחנן דף שכ"ח], יראה כי מובא שם בזה"ל, בשם כבוד רבינו הגר"א זצ"ל מוילנא שמעתי לפרש, מה שאמר 'עוד בדבר הזה, על פי דאיתא בזוהר הקדוש [עיין זוהר ויקרא דף קנ"ז ע"א], שמשנה רבינו ע"ה היה לו קבלה על תפילה שיאמר שתי פעמים 'נא', בודאי יקובל תפילתו.

שמעתם? כעת כבר מציינים פה, את ספר הזוהר. 'עיין זוהר ויקרא דף קנ"ז'.

ושמעתי עוד, שזה הוא שאמרו חז"ל במסכת שבת [דף פט.], "אף מלאך המות מסר לו דבר", זה הוא הדבר אשר מסר לו, אם יתפלל ויאמר שתי פעמים

שערי יצחק – השיעור השבועי

תפילתו. ולכך, 'ויאמר יי' אלי אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה' היינו 'דבר הזה' תיבת 'נא' אל תוסף דבר אלי עוד בפעם שנית. ולכך נאמר 'עוד בדבר הזה' עכ"ל.

אגב, אני הקטן לא הבנתי כך. לפי הכתוב כאן, משה רבינו רצה לומר, 'אעברה נא ואראה נא' את הארץ הטובה וגו'. אני הבנתי, שהוא רצה לומר זאת בפסוק אח"כ. כי לא מתאים לומר, 'אעברה נא ואראה נא'. כי אם משה רבינו יעבור, ממילא הוא יראה. למה צריך, ואראה נא? זהו אותו הדבר. אלא הכוונה, שמשה רבינו התכוון להגיד עוד דברים אח"כ. והרי אח"כ כתוב, ויתעבר יי' בי וגו'. משמע שהוא גמר עד סוף הפסוק, ואח"כ רצה להוסיף משהו, והקב"ה עצר אותו. בכל אופן, כך הוא מסביר.

אומר אותו החכם [בקובץ מוריה שם] כך, והנה הס' דברי אליהו, הוא ליקוט ביאורים קצרים ונחמדים עה"ת וש"ס, שנדפסו בספרים שונים, ונאמרו בשם הגר"א ז"ל. הספר זכה לתפוצה מרובה, וכיון שדברים אלו נאמרו בשם הגר"א, הם התקבלו באופן הראוי לדברים שיצאו מפי הגר"א.

*

ובס' שיחות עבודת הלוי [מאת הגרי"י רודרמן זצ"ל, ראש ישיבת נר ישראל] – זאת ישיבה בארצות הברית, בבולטימור. הוא היה שם ראש הישיבה – הביא את דברי הגר"א.

נו, אם הוא ראש ישיבה, אזי הוא צריך להסביר פה משהו, לגבי 'נא' נא'. כיצד הדבר הזה 'עובד'? וכי זהו אוקוס פוקוס. אומרים 'נא' נא', וזהו. התפילה כבר מתקבלת. צריכים להבין, מה כתוב פה?

וביאר בזה וז"ל, ומבואר מדברי הגר"א – תשמעו מה הוא מסביר – שאם משה רבינו היה מתפלל באמירת 'נא' שתי פעמים, בודאי היתה תפילתו מתקבלת. וצריך עיון טובא. שאם הקב"ה אינו רוצה לקבל את תפילתו, מה יועיל שיאמר 'נא' עוד פעם? תסביר לי, מה כתוב פה? אומרים 'נא' נא', והתפילה חייבת להתקבל?

ונראה שמבואר מדברי הגר"א, שיש טבע בבריאה – שמעתם את המושג? 'טבע בבריאה' – שהתפילה מתקבלת, אלא שזהו רק אם הוא מתפלל על פי החוקים שהקב"ה קבע בתפילה. ומשה רבינו ידע שאם יתפלל 'נא' שתי פעמים, היה הקב"ה מוכרח

'נא', היינו לשון בקשה, יקובל תפילתו. [והעיר אחי המופלג הגר"ר פינחס ניי"ו שדבר זה צריך עיון, דהרי מפורש בגמרא מה מסר לו, וזה הלשון שם: "אף מלאך המות מסר לו דבר, שנאמר [במדבר י"ז, י"ב] ויתן את הקטורת ויכפר על העם, ואומר [שם י"ג] ויעמוד בין המתים ובין החיים וגו', אי לאו דאמר ליה (מלאך המות) מי הוה ידע'. וצ"ע].

ולכן גבי מעשה מרים כתיב [במדבר י"ב, י"ג] ויצעק משה אל יי' לאמר אל נא רפא נא לה, שאמר שתי פעמים "נא", ולפיכך נתקבלה תפילתו.

ולכך כאשר רצה משה רבינו ע"ה להיכנס לארץ ישראל, אמר 'אעברה נא', ורצה לומר גם בפעם השנייה 'נא'. היינו, 'ואראה נא'.

הוא מוסיף כאן משהו. כי משה רבינו רצה להגיד, 'אעברה נא, ואראה נא'.

ואם היה אומר, היתה מתקבלת תפילתו. לכך ויאמר יי' אלי אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, היינו "דבר הזה", תיבת "נא", אל תוסף דבר אלי עוד בפעם שנית. ולכך נאמר 'עוד בדבר הזה', ושפתיים ישק.

כך כותבים, בשם הגר"א. [זה קשור למה שכתבתי כמה פעמים בהערותי למעכ"ת, כי פירושים רבים שנמסרו בשם הגר"א, אינם חידושים שלו, אלא ראה אותם בספרים שלפניו ואמרם לתלמידיו וכו'. (כגון בנפלאות מתורתך פ' וישלח ע"פ קטנתי מכל החסדים, לגבי גאווה שמינית שבשמינית. יב"ן). וכאן כנראה ראה זאת בספר מאמר מרדכי הנזכר לעיל. ואף כי יש שינויים ביניהם, הרי מצוי כך כשאומרים דברים בעל פה מתוך הזכרון. איתמר].

ואותו חכם, הביא זאת בקובץ מוריה [תנ"ד דף שנ"ח] בשם הספר דברי אליהו, בזה"ל, בס' דברי אליהו עה"ת [פ' ואתחנן] כתוב בשם הגר"א ז"ל, וז"ל 'ויאמר יי' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה' [דברים ג', כ"ו]. יש לפרש ע"פ מה דאיתא בזוה"ק, שמרע"ה היה לו קבלה על תפילה, שיאמר שתי פעמים 'נא', ואז בודאי יקובל תפילתו. ולכך גבי מעשה מרים כתיב [במדבר י"ב] ויאמר אל נא רפא נא לה, שאמר שתי פעמים 'נא', ולפיכך נתקבלה תפילתו.

ולכך כאשר רצה מרע"ה (לכנוס) [ליכנס] לארץ ישראל, אמר 'אעברה נא', ורצה לומר גם בפעם השני 'נא', היינו 'ואראה נא'. ואם אמר, היה מקובל

לקבל את תפילתו. ולכן ציוה הקב"ה את משה, שלא יאמר 'נא' פעם נוספת, כדי שלא יצטרך לקבל את תפילתו עכ"ל.

הוא מוסיף כאן, קצת טעם לעניין הזה. למרות שאלו דברים נשגבים, שאיננו מבינים אותם. אבל שוב הפעם, הוא רק אומר לנו כיוון, איך להבין זאת. הקב"ה קבע כלל כזה בבריאה, שאם אומרים 'נא' 'נא' פעמיים, התפילה צריכה להתקבל. כביכול, הקב"ה יהיה חייב לקבל את תפילתו, כיון שאלו הם הכללים.

אולי בכדי להמחיש זאת, נביא דוגמא. כתוב בספרים, לגבי זמן בית המקדש. כיצד היו רשעים כ"כ גדולים, עד שנחרב בגללם בית המקדש, אשר אעפ"י שהנביאים היו מוכיחים אותם השכם והערב, כי עברו על כל התורה כולה, אפילו על עשרת הדיברות, ע"ז ג"ע ושפ"ד, ואותם רשעים כאלה נשארו אבירי לב, אינם חוזרים בתשובה, לא שומעים, מזלזלים? לא פחדו? כיצד אפשר להבין זאת?

אמרו חז"ל, כי הם היו יודעים את השמות המפורשים, והיה בדעתם כי כאשר יאמרו שמות קדושים מסויימים, הם יהיו ניצולים. ידעו את שם המלאך של שר האש, ושר המים וכו'. כל פגע, מיד יש לו 'אוטומט'. וא"כ מהי הבעיני? לכן הם לא פחדו, כיון שהם סמכו על כך, שהם יכולים לעצור את האסונות שיבואו עליהם.

מה עשה הקב"ה? החליף את שמות המלאכים. הדבר כבר לא עבד. הטלפון מצלצל, כך וכך, אבל אין מענה.

המקור לכך הוא באיכה רבתי פרשה ב' אות ה'. ולמען ירוץ קורא בו, נביא זאת מתוך מדרש רבה המבואר דף ד"ש וז"ל, עד שלא באו השונאים על ירושלים, היה ירמיהו אומר להם לישראל, עשו תשובה, שלא תלכו בגלות. אמרו לו, אם יבואו השונאים, מה יכולין הם לעשות לנו. כי אחד מרשעי ישראל אמר, אנא מקיף לה חומת מיא – אני מקיף את ירושלים בחומת מים, להגן מפני האויבים, שבקיאים היו להשביע מלאכי מעלה בשמותיהם, להשתמש בהם לצרכיהם. ואחר אמר, אנא מקיף לה חומת נורא – אני מקיף אותה חומת אש, באותו כוח שליטה של-עליונים. וחרינא אמר, אנא מקיף לה חומת פרזלא – אני מקיף אותה חומת

ברזל, באותו כוח. א"ל הקב"ה, בדידי אתון משתמשין – במשרתים שלי אתם משתמשים לצרכיכם לעשות נגד רצוני. עמד הקב"ה ושינה את שמותם של מלאכים – לשנות את תפקידיהם ושליחותיותיהם. דעל מיא, עבד על נורא. ודעל נורא, עבד על פרזלא – זה שעל המים, עשאו ממונה על האש. ושעל האש, עשאו על הברזל. והיו ישראל מזכירין שמותם למטה, ולא היו עונים להן ע"כ.

אותו הדבר בנ"ד. כמו שהם ידעו שמות קדושים, וחשבו כי הם יכולים לפעול בהם, ולמנוע מהם את הנזק. ע"כ הקב"ה היה חייב לשנות אותם, וממילא לכן הם לא הצליחו. זאת דוגמא, למה שהוא אומר כאן, כי כך הקב"ה ברא, שאמירת 'נא' 'נא' מועילה. יפה. הבננו משהו. ברוך ה'.

*

לאחר מכן הוא [בקובץ מוריה שם] מביא מהספר אילת השחר, להגרא"ל שטיינמן זצ"ל, בזה"ל, ובס' אילת השחר עה"ת העיר בדבריו – של הגר"א, שם זה מובא מתוך הס' פנינים משולחן הגר"א – וז"ל, והנה אע"פ שהיה מובטח שיתקבל בקשתו, מ"מ כיון שנצטוה שלא יוסיף לבקש, הוא לא רצה לעבור על פי ה', ולא ביקש עוד עכ"ל.

הוא אומר, הרי יש לך – משה רבינו – 'קלף' בידך, תגיד 'נא' 'נא' ותתקבל תפילתך. אלא משה רבינו אומר, לא. נכון שאני יכול להכריח את הקב"ה [כביכול], אבל כיון שהקב"ה מצוה שלא להוסיף, אינני עושה כנגד רצון ה'.

*

אומר על כך אותו החכם בזה"ל, והנה הדברי תורה הנ"ל יסודם הוא במה שהביא בשם הזהר הק', אבל בס' דברי אליהו לא התבאר איפה נמצאים דברי הזהר הנ"ל. ובהוצאה אחת של ליקוטים מדברי הגר"א צויין ויקרא דף קנ"ו ע"א. ברם לא נמצא בזהר, ספר ויקרא דף קנ"ו. אין בכלל דף קנ"ו, בספר ויקרא. הגר"א אמר זאת, בשם הזהר. אבל איפה זה נמצא בזהר?

אלא יש דברים בזהר בענין זה, בספר במדבר דף קנ"ו ע"א. אבל כשמעינים שם רואים, שלא רק שאין זה כפי שכתב בשמו, אלא יש משם ראייה להיפך. וז"ל הזהר, ויצעק משה אל י"י אל נא רפא

שערי יצחק – השיעור השבועי

הגאון הגדול ר' בצלאל הכהן מוילנא זצ"ל, ונדפס בשנת תרנ"ט.

בהקדמה לביאור הזה כותב וז"ל, והנה בשם כבוד רבנו הגר"א מוילנא זצ"ל שמעתי לפרש עכ"ל. ומשמע שלא היה לו מסורת חזקה איש מפי איש בשם הגר"א, אלא שמועה בעלמא. וזה למרות שנולד בוילנא, כששים שנה אחרי פטירת הגר"א.

ונראה ברור, שהן הביאור עצמו, והן שם של בעל הביאור, השתבשו. וכדרכן של שמועות שעוברות מאיש לאיש.

ובעז"ה מצאתי ביאור זה בס' נחל קדומים, שנכתב ע"י החיד"א ונדפס על ידו בשנת תקנ"ז, וברור שהוא מקור הדברים. וז"ל בפ' ואתחנן, אעברה נא ואראה, שמעתי בשם חכמי קאשטיליאי שפי' במשז"ל וכו'. הוא מעתיק את דברי החיד"א, ואת המאמר מרדכי, שכבר הבאנו לעיל.

והמסקנא שלו היא, מבואר בספרים אלו, שאין מקור מוסמך בדברי חז"ל, ליסוד הדברים הנ"ל. וברור הוא, שאילו ידעו רבותינו גדולי ראשי הישיבות זצ"ל הנ"ל, שהדברים הנ"ל לא נאמרו ע"י הגר"א, ושאינן להם מקור מוסמך בדברי חז"ל, אז לא היו מקשים ומתרצים בזה, ולא לומדים מזה דרכי ה' ומשה עבדו.

כך הוא כותב, בצורה מוחלטת. א' אין מאמר חז"ל כזה. ב' זוה"ק כתוב ההיפך. המקור הוא בנחל קדומים, בשם חכמי קאשטיליאי. הם לא חז"ל. ואילו גדולי ראשי הישיבות – הרב רודרמן, והרב שטיינמן – היו יודעים שזה לא מהגר"א, אזי הם לא היו אומרים מה שאמרו. לא קושיות, ולא תירוצים. כי אין פה דרכי ה', וכו' וכו'.

*

חושבני, כי הדברים הללו, הם טעות מיסודם. רק כיון שאני רואה כעת שאין לי הרבה זמן להאריך, להסביר את העניין, כי ברצוני לומר חמש תשובות על דבריו. אבל כיון שהזמן קצר, אומר רק דבר אחד. אולי שני דברים.

דבר ראשון, החיד"א כותב בזה"ל, 'שפירשו במה שאמרו ז"ל'. דהיינו, זה כן חז"ל. דהיינו, חכמי קשטיליאי אמרו זאת, בשם חז"ל. מה שלנו אין את המקור, זאת איננה ראיה.

נא לה, הא אוקמוה, והוא רזא דשמא קדישא מחד סרין אתוון, ולא בעא משה לצלאה יתיר, בגין דעל דידיה למלכא לא בעי לאטרחא יתיר, בגין כך קוב"ה בעא על יקרא דמשה וכו'.

[תרגום וביאור (ע"פ הס' מתוק מדבש): 'הא אוקמוה' – הרי כבר ביארו החברים. 'והוא רזא דשמא קדישא מחד סרי אתוון' – והוא סוד של שם הקדוש מי"א אותיות, ר"ל שמשה התפלל על רפואתה של מרים על ידי שם הקדוש היוצא מי"א אותיות של 'אל נא רפא נא לה'. 'ולא בעא משה לצלאה יתיר' – ולא רצה משה להתפלל יותר בארוכה. 'בגין דעל דידיה למלכא לא בעי' – לפי שעל צרכי עצמו, לא רצה להטריח את המלך ב"ה יותר. 'בגין כך הקב"ה בעא על יקרא דמשה' – ולכך תבע הקב"ה על כבודו של משה].

כתוב בזוה"ק, שישנן כאן אחת עשרה אותיות. 'אל נא רפא נא לה' זה חמש מלים, כל מלה בת שתי אותיות, ועוד אות אחת במלה 'רפא', שהיא בת שלוש אותיות, יחד הם י"א אותיות. ישנו כאן שם קדוש, בי"א האותיות הללו. ומשה רבינו לא רצה להטריח, ולהתפלל תפילה באריכות, והקב"ה מיד ענה לו.

והנה לא נזכר בדברי זוהר, שיש איזה מעלה לקבלת תפילה באמירת 'נא' פעמיים לבד, אלא שבתוך הי"א אותיות של 'אל נא רפא נא לה' יש את שם ה', ועי"ז רצה מרע"ה לפעול את רפואתה. ועוד מבואר בזה, שבעצם יש מקום להתפלל יותר אפילו אחרי האמירה, אלא שמרע"ה לא רצה להטריח כביכול את הקב"ה יותר.

כעת הוא מחזק את הקושיא. אתה אומר לי, כי באמירת 'נא' 'נא', כבר מתקבלת התפילה. אבל לכאורה, בזוה"ק כתוב ההיפך, כי משה רבינו רצה להמשיך. למה הוא רצה להמשיך? הרי כבר אמרת 'נא' 'נא' פעמיים? הזוהר אומר, שהוא רצה להמשיך, רק בגלל שהוא לא רצה להטריח כביכול.

אבל עכ"פ אמירת ה'נא' לבד אינו מבטיח קבלת התפילה. כך הוא חושב.

והוא אומר בהמשך, והנה בס' דברי אליהו מציין, שהעתיק את הביאור הנ"ל מהספר בונה ירושלם. הספר ההוא נכתב ע"י הרה"ג ר' חיים אורי, בן

ישנו פירוש מפורסם של חכמי קשטיליה, לגבי הפסוק בתהלים [קב"א, ה'] 'יִי צִלְךָ עַל יַד יְמִינֶךָ, כִּי ה' הוּא הַצֵּל שֶׁל־אָדָם. מַה שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה, הַקַּב"ה עוֹשֶׂה. רַבִּים מְבִיאִים זֹאת, מִחֲכָמֵי קֶשְׁטִילִיָּה. כְּפִי שֶׁהַצֵּל עוֹשֶׂה בְּמִדּוּיָק. אִם הָאָדָם פּוֹתַח אֶת יָדָיו לַתַּת צְדָקָה, כֵּךְ גַּם הַקַּב"ה. וְאִם הָאָדָם סוּגֵר, גַּם הַקַּב"ה סוּגֵר.

זהו פירוש מפורסם. וחסידי הבעש"ט, מביאים זאת בשם הבעל שם טוב.

אולם לאחר שעיינתי בספרים, מצאתי בס"ד את המקור. זהו מדרש חז"ל, המובא בספר נדיר מאד, מן הגאונים, הנקרא הַזְהִיר, לגבי הפסוק [שמות ג', י"ד] אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה. האחד תלוי בשני. כמדומני שכבר דיברתי על כך בעבר, על כן אני מקצר.

חזן מזה, וכי אפשר להמציא דבר כזה, בלי מקור?

אם אותו חכם היה יודע, מי אלה חכמי קשטיליה, חושבני שהוא היה בולם את פיו. גם אם הם אמרו זאת מעצמם, שרתה עליהם השכינה להגיד את החידוש הזה. ר"ל אפילו אם הם אמרו זאת מעצמם, ללא מקור מחז"ל.

תשמעו מעשה נפלא, על חכמי קשטיליה. הרי קשטיליה, זהו מחזן בארץ ספרד. הם היו בגירוש ספרד, והגיע אל העיר מרבוקוס, מה שאח"כ קראו לה בשם 'מרקש'.

המעשה מובא בספר מראקש וחכמיה [חלק א' דף קפ"ג, וכן באוסף כתבי היד דף ר"ט], והמקור לכך הוא בספר קדמון, בשם קורא הדורות. חכמי קשטיליה, היו קדושי עליון. כתוב שם עליהם, כי ראוי שתשרה עליהם שכינה, ונגלה אליהם אליהו הנביא זל"ט.

כך כתוב שם, כל אלה הרבנים, רובם באו מקשטיליית מגורשים, הם ונשיהם ובניהם, במלבוש האלפלאמינגוס. אמרו עליהם, כשבאו לעיר מאררוויקוס, לא היו הרבנים הנזכרים אוכלים משחיטת חכמי מאררוויקוס, יכמה דינים שהיו חולקים עמהם.

תושבי מרוקו הותיקים, נקראים 'התושבים', והם היו 'המגורשים'. כי באו לשם מגירוש ספרד. כאשר הם הגיעו לעיר הזאת מרבוקוס, הם לא רצו לאכול משחיטת חכמי העיר הזאת, מכיון שהיו ביניהם

חילוקי דעות לגבי כמה הלכות. דבר זה, גרם למתיחות ביניהם.

וכשנתקנאו בהם, שהיו עשירים גדולים, שהביאו עמהם ממון רב, הלכו קהל מאררוויקוס אצל המלך שהיה באותה העת, ואמרו לו עליהם לשון רע. בעוונותינו הרבים. הלכו להלשין אצל המלך.

באותה הלילה, אמר רב אחד מהרבנים הנזכרים לחבריו, תדע לך אחי, שלמחר יקרא לנו המלך. מי ישלח ומי ילך לנו? אותו רב כבר ידע לבד מעצמו, שהמלך יקרא להם מחר. וצריך לדעת, את מי נמנה נציגים, לדבר עם המלך? מי ייצג אותנו?

והזמינו ג' מהם. הם קבעו שלשה חכמים.

ולמחרת שלח עליהם המלך, והלכו מהם ג' המוזמנים.

וכשראה אותם המלך, תמה על קומתם והדורם, והשכינה שהייתה על פניהם. אהה, אפילו הגוי הרגיש.

אמר להם, אתם שבאתם לכאן לשבת בכאן? אמרו לו, אנו הם. ידענו שהיהודים דיברו עלינו לשון הרע, ואמרו לך יש לנו ממון רב. אין צורך להגיד לנו זאת, אנחנו כבר יודעים שדיברו עלינו לשה"ר. הם אמרו כך, עוד לפני שהמלך אמר להם משהו.

ואמת היא, שיש לנו ממון הרבה. ועכשיו, אם אתה רוצה ממון, אנו נותנים לך יותר ממה שאמרו לך. אנחנו יכולים לתת לך, אפילו יותר ממה שאתה רוצה.

ואם לאו, אנו נותנים לך דבר אחד, שאין שום נברא בעולם יכול ליתן לך.

ויתמה המלך עליהם, ויאמר להם, מה הדבר שאתם רוצים ליתן לי, שאין שום נברא יכול לו? אמרו לו, אדונינו המלך, כל זמן שאתה רוצה גשמים, אנו נותנים לך גשם.

כפי שאתם יודעים, בדורות שעברו, אם אירעה עצירת גשמים, זה היה אסון גדול. אלפים ורבבות הלכו לאיבוד. אמר המלך, אתם מבטיחים לי, שאתם יכולים להביא גשם? תכתבו ותחתמו לי, שאתם אחראים על הגשם, ותלכו לבתיכם לשלום.

אמר להם המלך, ואתם יכולים לזה הדבר? אמרו לו, אמת. אנו יכולים. אמר להם, תנו כתב ידכם, כל זמן שאני רוצה גשם, תתנו לי. נתנו לו כתיבת ידם, ושלח אותם בשלום.

שערי יצחק – השיעור השבועי

עוד שאלו מהמלך – דבר שלישי – שיתן להם רשות ומקום לבנות בית כנסת להם ולבניהם לבדם. יש לנו מנהגים אחרים, מסורת אחרת, בכדי שלא תהיה מתיחות, כי אנחנו קהילה נפרדת.

ונתן להם. והיא עד היום שהיו קורים צלאת אלעזאמה. פירושו בית תפילת המגורשים.

ובאותה שעה שהיו לפני המלך, עדיין היו הגשמים יורדים. נו, אבל הגשם עדיין ממשיך לרדת. הוא לא מפסיק.

צעק אחד מהרבנים ז"ל צעקה גדולה לפני המלך, ונשא עיניו לשמים ואמר, ריבוננו של עולם, די לך מהגשם. כבר נתקדש שמך. ואדונינו המלך כבר קיבל עליו כמה ששאלנו לנו.

מאותו היום והלאה היה המלך עושה להם כבוד עצום, ועוד כמה נסים נעשו בימיהם שאין הפה יכול לספר.

אם אותו החכם – בקובץ מוריה – היה יודע, מי אלו חכמי קשטיליה, היה מביין כי גם בלי מקור מחז"ל, הם יכולים להגיד דבר כזה. כפי שהם אמרו בזה"ל, 'אנו יכולים לעשות כל מה שאנו רוצים מהשם יתברך'. אלו גדולי עולם, צדיקים, בודאי שהם ידעו את מה שהם אמרו.

לא הספקתי לגמור את הנושא, להשיב על כל הטענות שלו, בעזרת ה' נשלים זאת בשיעור נוסף.

בקשת עזרה לתמיכה במשפחת ת"ח.

נסיים בשני דברים.

א' אני אוסף כסף למשפחה נזקקת, משפחה חשובה, משפחה של ת"ח חשוב, אשר צריכים לעזור להם בהקדם. אני מטפל בכך באופן אישי, אפשר למסור אלי אח"כ. זאת עזרה חשובה מאד, זכות גדולה מאד לעזור להם. הם שקועים בהרבה חובות, בהרבה הוצאות.

מי שיושיט את ידו, כפי שאמרנו פותח את ידיך, זאת מצוה חשובה, י"י צלך'. כמה שנותנים, פותחים את היד, הקב"ה יפתח להם את ידו, ויתן להם את הישועה הנצרכת.

הניח אותם עד תקופת תמוז, ואמר להם, תנו לי גשם. אז השמש בתקפה, ז'אין נסתר מחמתו, ביקש מהם המלך, רבותי, תביאו גשם. חתמתם לי, שאתם מביאים גשם.

אמרו לו, טוב הדבר. הם אמרו לו, אין בעיא.

נתעטפו בטליתות, וביקשו רחמים, ונענו מן השמים, וירדו גשמים. הגשם לא מפסיק. הגשם יורד ויורד, כמה גשם? כעת חודש תמוז, לא צריכים גשם. שלח להם המלך שיבואו אצלו, ולא רצו לילך. אמרו להם, אנו מניחים הגשמים לירד, עד שתטבע העולם במבול. מצדנו שיהיה מבול.

ואם ירצה המלך לעשות מה שאנו אומרים לו, יכלא הגשם, ואנו הולכים אצלו. יש לנו תנאים.

הלכו השלוחים, ואמרו אלו הדברים למלך. השיב המלך, אני אעשה כל מה שלבם חפץ. מה שאתם רוצים, הנני מקיים. אני כבר יודע מי אתם.

הלכו אחר כך אצל המלך ירום הודו, ועשה להם כבוד גדול, וקיבלם בשמחה גדולה ובכבוד גדול. אמר להם, מה אתם רוצים?

אמרו לו, אדונינו המלך, תחזיר לנו כתב ידנו, שאנו יודעים שבימינו אנו יכולים לעשות כל מה שאנו רוצים מהשם יתברך, אבל בנינו אין אנו יודעים אם יהיו טובים עם השם יתברך כמונו, או לא. ולכן, תחזיר לנו כתיבת ידנו.

ראית כבר שאנחנו מסוגלים, עמדנו בדיבורנו, אנחנו יכולים להוריד גשם. אבל אם נמצא אצלך כתב התחייבות כזאת, איננו יודעים מה יהיה בדור הבא, אם יחייבו את הילדים שלנו שיביאו גשם. איננו יודעים, אם הדור הבא – הילדים שלנו – יהיו טובים כפי שאנחנו. אולי לא יהיו כאלה צדיקים. על כן, תחזיר לנו את כתיבת ידנו.

והמלך, בכבוד, החזיר להם.

אמר להם, טוב הדבר.

עוד שאלו מהמלך – דבר שני, תשמעו איזה צדיקים – שלא יעשה שום היזק לאותם היהודים שהלשינו עליהם. אלה שהלשינו עלינו, אל תזיק להם. אל תיגע בהם לרעה. תראו איזה צדיקים הם היו. לא רק שלא נקמו ונטרו בעצמם, אלא דרשו מהמלך שלא ינקום בהם.

אמר להם המלך, טוב.

פירוט והרחבה בעניין שאלות ותשובות הרנב"ן,

המובאות בספר החדש אור הנר חלק ג'.

דבר אחרון, בעניין הספר אור הנר, החלק השלישי. כבר דיברנו עליו בשיעור הקודם. ידידנו הרב ניר טיירי הי"ו – הוא נמצא פה, נחבא אל הכלים – מפיץ פה את הספר אור הנר. כפי שאמרנו, ישנם כאן ארבעה חלקים. תנורו של עכנאי, אור הנר חלק א' וחלק ב', אותם מחלקים בחנם. ואת החלק השלישי החדש, מה שיצא כעת לאור, עליו צריכים לשלם.

א' ברצוני להודות – חוץ ממה שהזכרנו כבר את בני הרה"ג שאול הי"ו, אשר ערך את הספר, הוא בעצם 'עמוד השידרה' של כל ספרי אור הנר – השתתפו איתו, גם בני הרה"ג נסים הי"ו. וגם נכדי – בנו של הרה"ג משה שליט"א – הרב חיים רצאבי הי"ו. יישר כוחם, ושיזכו להוסיף לעשות כהנה וכהנה.

רק נסביר בקצרה – הזמן קצר והמלאכה מרובה – לגבי איזה מן העניינים המובאים בספר הזה.

בספר אור הנר החדש, ישנן גסדכן שאלות ותשובות הרנב"ן. למעשה, בחלק הזה, התשובות אינן מאאמו"ר זצ"ל בעצמו, אלא תשובות של חכמי בי"ד צנעא, לחכמי עירנו רצאבה, מבני משפחתנו, שהיו עמיהם בקשר קבוע. שאלות ותשובות, רובן בענייני אבן העזר וחושן המשפט. מהר"ר יוסף קארה, שהיה תלמיד של מהרי"ץ, ובנו מהר"ר שלמה קארה. בכל זאת החלטנו להכניס זאת כאן בספר. אמנם התשובות האלה, הן בעצם אינן ממש 'שו"ת הרנב"ן, אלא 'שו"ת מגנזפי הרנב"ן. כך אפשר להגיד. כי את התשובות הללו, יש לנו אותן רק בזכות אאמו"ר זצ"ל, אשר שמר עליהן מכל משמר, וגם העתיק אותן. בזכותו זה נדפס כעת. לכן, כיון שזהו בעצם מכלול מתוך הספר, ובדעתנו לצרף את הכל לבסוף לתוך כרך אחד, לכן בהסתכלות כללית (כשיקובץ בעזרת ה' הכל בספר אחד מכורך), זה 'נבלע' בספר יחד עם תשובות אחרות שלו, לכן הכנסנו זאת בתוך הספר, כיון שבעצם יש לנו אותן רק מכוחו, בגלל שהוא שמר עליהם. ח"ו אם לא, זה היה נאבד.

בנתיים אנחנו מדפיסים רק בחוברות, גם בכדי שיתקבלו בנתיים תיקונים והערות מהמעיינים.

מצוי לפעמים בספרים, שמכניסים בתוך ספר שו"ת, דברים של חכמים אחרים, כגון גינת ורדים, הרבה

חכמים אחרים ביחד, מכניסים כמה וכמה תשובות, אפילו שבעצם זה מבלבל, חושבים כי מה שכתב פלוני אלמוני זהו מה שכתב המחבר, עד שרואים כי מישהו אחר חתום על התשובה הזאת. צריכים לשים לב, לדייק בכך. וכך יש לפעמים בספרים. וכן כגון בשו"ת חן טוב למהר"י בדיחי, שבסימן י"ג הביא תשובת מה"ר יוסף צארם, והקדים לה, זה הלשון מצאתי בפתקא אחת, והעתקתיה למזכרת ע"כ. ובסימן מ"ב הביא תשובת מה"ר שלום שמן, גם בסימן מ"ג הביא תשובתו אלא שהוסיף עליה דברים. ובסימן ז' וסימן ח' הביא תשובותיו כדי לחלוק עליו. איתמר. ובל"נ עוד נרחיב על כך בשיעור נוסף. יב"ן.]

בכל אופן, זהו ספר חשוב מאד, מהרבה בחינות. ישנן שם עשר תשובות, מחכמי בית דין צנעא. ושמונה פרקים, פרי עטו של אאמו"ר זצ"ל בסגנון המיוחד שלו, לגבי כל מיני עניינים אשר היו בארץ תימן. לכן זה נקרא 'מעשה נסים', כל מיני מעשיות שהיו, סיפורי צדיקים וכו'. ויש אחריו מדור נוסף, עניינים שונים.

ובסוף יש את המאמר – וזהו ג"כ חידוש מיוחד – בשם 'מסורת בקריאה'. לאבא מארי היתה מסורת מיוחדת, חוץ ממה שאנחנו [התימנים] יש לנו שינויים בקריאה, לפי התיגאן, עפ"י חלק הדקדוק. רשמתי על-פיו עוד ארבעים ותשעה שינויים שנמצאו אצלנו בקריאה. ככה אבא מארי היה קורא, וגם היה מלמד לתלמידים. אבל כאשר מעיינים בתיגאן, רואים שזה במקצתם. זאת אומרת, זה לפי התיגאן אשר השתמשו אצלנו בהם, או שהיתה להם המסורת כך בע"פ. בדקנו זאת, והדבר נמצא בחלק מן התיגאן.

יכול להיות שהרוב לא ככה. אבל כבר דיברנו בזמנו, בשם הגאונים והמאירי לגבי שינויי חסרות ויתירות וכו', כי הרוב איננו מכריע בדברים האלה. רוב ספרים, אינו קובע בכגון דא, בדברים שהם שנויים מעיקרא במחלוקת.

ישנם שם ביאורי דברים, ממש מתוקים מדבש.

למשל בפרשת השבוע שקראנו [ואתחנן], בעשרת הדיברות, היה אצלנו [בבית המדרש פעו"צ ב"ב] מישהו שעלה לתורה וקרא בדיוק ככה מעצמו, כפי שהוא שמע זאת ממני בעבר. אינני אומר שצריך לקרוא ככה, אלא אני אומר כי בהוצאות החדשות,

שערי יצחק – השיעור השבועי

למנותם, אולם כל אחד יכול לעיין, לראות ולטעום מן הדבש הזה, 'מתוקים מדבש ונופת צופים'.

כפי שאמרתי, הרב ניר הי"ו משתדל בהפצת הספרים, וניתן לגשת אליו. וכפי שאמרתי לכם מקודם, מי שיכול לעזור למשפחה הנזקקת, ברוך יהיה.

השם ברוך הוא יזכנו על דבר כבוד שמו. אכ"ר.

שלכל הפחות יצינו זאת, אפילו בתורת 'נוסח אחר', כי כדאי לדעת שישנה נוסחא כזאת. הדברים חשובים מאד. למשל בעשרת הדיברות שבפרשת ואתחנן, לפי מ"ש בספרים, קוראים ביחד את המלים 'אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך'. ברם, הרי אף פעם לא מחברים את הבן והבת, עם העבדים והשפחות. כנראה על כן, אנחנו מעמידים במלה 'ובתך'. תלשא ימין לפי מסורת שלנו, לא שופר הולך.

ומי שיעיין יראה כך, גם לגבי הפרשיות שעברו. לכן ישנם לי שם כמה וכמה מאמרים שצירפנו כאן מתוך הספר נפלאות מתורתך [שעודנו בכתובים], להסביר את הקריאות המיוחדות הללו. אלו דברים חשובים מאד. מי שיקרא כך, יש לו על מה לסמוך. ישנן תיגאן שכתבו ככה. לצערינו, אין לנו את כל הספרים שהיו בעבר, אולם ברור שהיו ספרים כאלה. לפעמים אפילו הדבר ישנו, בספרים מארצות אחרות.

למשל בפרשת וישב, לגבי הפסוק 'כאשר פתר, להם יוסף', אבא מארי היה קורא כך, 'כאשר, פתר להם יוסף'.

וכן בפרשת מטות, כולם אומרים – ובכל הספרים המצויים כתוב כך – נחננו נעבור חלוצים [במדבר ל"ב, ל"ב], ביחד. אבא מארי זצ"ל היה עושה פה פסיק, 'נחננו, נעבור חלוצים'. אבא מארי היה דייקן עצום, ככה שאי אפשר לומר – לייחס זאת – שזאת שגיאה. ולא עוד, אלא שחיפשנו ומצאנו שישנם אכן ספרי תיגאן כת"י כאלה, אשר בהם כך הוא הפיסוק.

ישנו כאן רמז. כי לפעמים האדם זריז מדאי, נחננו נעבור חלוצים, כתרגומו 'מזריזין'. אבל גם מי שהוא מזדרז, עליו לדעת שהוא גם צריך להיות קצת מתון. לא להיבהל. תעשה בשכל, בדעת ובהבנה. והראיה, כי גם לפני כן כתוב כך בטעם מפריד [בפסוק י"ז], 'ואנחנו, נחלץ חושים'. זהו חיזוק לכך.

בכל אופן, זאת מסורת בקריאה, חידוש שאף אחד לא ידע ממנו, עד שאנחנו הודענו זאת. אם לא הייתי רושם את זה, הדבר היה נשכח. אף אחד לא היה יודע מכך. לולא שהקב"ה העיר את רוחי, להעלות את הדברים על הכתב, ולבררם וללבנם.

אבל זהו רק מעט, ממה שישנו כאן בספר. ישנם כאן הרבה חידושים, דברים שאין הזמן מספיק כעת

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,

נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

*****

"מנויים לחיים"

ניתן לעשות מנוי חדשי (בהו"ק או בכ"א), לקבלת חוברות "שערי יצחק" מדי חודש לביתכם דרך הדואר.

*****

לציבור הקדוש!

עריכת השיעורים בטוב טעם ודעת, הדפסתם והוצאתם לאור, כרוכות בעלויות רבות! על כן הננו פונים אל כל אחד ואחד, לסייע לנו בהוצאות מרובות אלו

עלות הקדשת שיעור: 500 ₪

ל"מנויים לחיים" – 300 ₪ בלבד.

ומן שמיא תבורכו בכל מידי דמיטב,

בני חיי ומזוני.

בברכת התורה

הנהלת יד מהרי"ץ

טלפון: 050-4140741